

מידור הגר"א

חלק ראשון

יכיל בתוכו שני חלקים

חלק ב'

ע"ד

נסתר

מידור כ"י לרבינו הגר"א ולקומי
הגר"א

חלק א'

ע"ד

נגלה

ספר מעשה רב ולקומי דינים
והלכות מהגר"א

כל אלה מפנינו רבנו הגדול והקדוש הגאון החסיד מאור ישראל רשכבה"ג

רבינו אליהו מוילנא זיע"א

עם ביאורים לס' מעשה רב — ושני ביאורים על חלק הנסתר

ספר שער נפתלי — וספר אמרי שפר

מעשיהם ותעלתם מבואר בהקדמה

כל אשר חנן האל ית"ש לזעירא דמן חבריא

נפתלי הערץ הלוי

רב בעיה"ק יפו ת"ו

ובתוספת חדשה למהדורה זו:

נוסח הברכות והתפילות לדעת הגר"א

מתוך הספר זה השולחן חלק שלישי

להרה"ג ר' שריה דבליצקי שליט"א

בחקונים והוספות

בעי"ת, עיר הקודש והמקדש החשלב לפ"ק.

תוכן חלק ראשון

הקדמה	-----	
תפילת שחרית	-----	א
נטילת ידים סעודה וברכת המזון	-----	קנד
סדר אירוסין ונשואין	-----	קס
ברכות שונות	-----	קס

תוכן חלק שני

הלכות מנחה וערכית	-----	לר
הלכות ערב שבת	-----	לה
שיר השירים עם פרוש הגר"א	-----	לז
סדר ליל שבת	-----	עג
שחרית לשבת	-----	צב
מוסף לשבת	-----	קי
סעודת שחרית של שבת	-----	קטו
הלכות שבת	-----	קיח
מנחה לשבת וסעודה שלישית	-----	קכה
ספירת העומר	-----	קלא
סדר מוצאי שבת	-----	קלג
קידוש וברכת הלכנה	-----	קלז
סדר מוצאי שבת (המשך)	-----	קלח
סדר ראש חודש	-----	קמג
סדר קריאת שמע על המטה	-----	קנג
תיקונים והשמטות לחלק א	-----	קנה

חלק שלישי

כל נוסחאות התפילות והברכות לדעת הגר"א זצ"ל

PRINTED IN ISRAEL
JERUSALEM 1971

ALL RIGHTS RESERVED.

כל הזכויות שמורות

הכרמה

החיבור הזה נראה אור בהיר הוא בשחקים והוא כוונת התפלה לפי מנהג אשכנז לפי מה שהאיר לנו רבינו הגדול רבן של כל בני הגולה הגאון החסיד **הגרי"א** ז"ל בחיבוריו הנוראים מכ"ק ומהנרפסים עד כה כפי מה שחנני ה' י"ח להקן ולסדר וללקט מדבריו הק' כפי המבואר הנה מעשה החיבור ותכונתו.

החיבור הזה כולל בו שלשה חלקים. החלק הא' הוא חלק הנגלה מרבינו הגדול והקדוש יע"א.

החלק הב' הוא חלק הנסתר מרבינו הג"ל.

החלק הג' ביאורים על שני החלקים מאשר חנני האל ית"ש.

החלק הא' כולל בו שני שריגים, השריג האחד הוא הספר מעשה רב כולל בו מנהגי רבינו הגרי"א ז"ל כל אחד על מקומו.

השריג הב' הוא לקומי דינים מהגרי"א ז"ל אשר לקמתי מחיבוריו הקדושים על הש"ע במקום שכ' רבינו שכן נראה לו עיקר להלכה וכתבתי מקור כל הדינים לפי מה שביארם רבינו בש"ע כדוספח נוסף ליתר ביאור.

החלק הב' חלק הנסתר כולל בו ג"כ שני שריגים. השריג הא' הוא סידור כ"י שנמצא מהעתק הגרי"ל. והוא נמצא תחת יד הרב הגדול מ' שמואל מאלצאן ז"ל בעה"מ ספר ברק השחר ואמונה והשגחה ומסרם לידי בנו הרב הגדול מ' יצחק נ"י ועל הכ"י הג"ל נמצא הסכמות מנאוני הזמן מה שקבלם הרב הגדול מהר"ש הג"ל.

השריג הב' הוא לקומי הגרי"א על פי סוד מה שלקמתי מביאוריו בכ"י וכדפוס כפי אשר חנני האל ית"ש. ובהנכם ליקום אחד אשר נמצא בהעתק הרד"ל על שם"ע. ונוכר בהסכמות הגאונים הג"ל.

החלק הג' הם הביאורים שחנני ה' ית"ש על שני החלקים הג"ל ויש בו שלשה שריגים השריג הא' ביאורים על מעשה רב להראות מקור כל הדברים כפי מה שעלה במצודתי בעזה"י.

השריג הב' הם שני ביאורים על חלק הנסתר. הביאור האחד נקרא בשם שער נפתלי והוא ביאור על דברי רבינו לפי הכנתם הפשוט על פי דרכי קבלת האר"י ז"ל. רבים מאשר מצאתי מביאורו בנו של רבינו הגאון ר' אברהם ז"ל ובמקומות רבים השגתי עליו להראות ב"ה הביאור היותר פשוט בדברי רבינו והאמת יורה דרכם בעה"י, ופעמים רבות הראיתי מקור לדברי רבינו מדברי האר"י ז"ל.

הביאור

הקרמה

הביאור השני נקרא בשם **אמרי שפר**. והוא ביאור הכוונות הנ"ל להראות הדרך הישר בהבנת העניינים על פי חקירה האמיתית מיכן לשכל האנושי מיוסדים כולם על ארני פז כפי המקובל לנו ממקורות נאמנים הן המה. רבינו הגדול הגר"א ז"ל בפנינים המפורים בדבריו אחת הנה ואחת הנה בחיבוריו המסולאים בפז, ורבינו הגדול ר' מנח"ל ז"ל בחיבוריו הנפלאים ורבינו הגדול **מהר"ת** מוואלוין ז"ל מכלום שאבתי מבור מים חיים וור לא יעבור בתוכם. וכולם על ארני אמת המכוער בעה"י ובה' במחתי כי כל אשר ירצה להבין אל האור בעינא פקחא ימצא בו טוב מעט ודעת כ"ה. ואני תפלה לאל יה"ש שיהי' נא אמרי לרצון לפני ארון כל ולפני אנשים יראי ה' והושבי שמו, ובהקרמה הקטנה הזאת יצאתי ידי חובתי לומר כל דבר בשם אומרו ויקיים בנו מאמר רז"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ונוכה כולנו לביאה משיח צדקינו כעתירת כל ישראל ובהתוכם גם אנכי

הצער נפתלי הירץ הלוי

(בעת אב"ד בעה"ק יפו ת"ו).

מכתבי הגאונים

כבר שבחוהו רבנן להרב המופלג וכו' מו"ה **שמואל ש"י מסלוצק** באשר נתן **פני** להגות בכ"י נאון עינו **הגר"א** וצלל"ה להניהם ולמהרם ולהוציאם לאור עולם וכבר **העלה** ה' מעשיהו במדרש רות ופניני אמרות מהורות אשר קראם **ברק השחר** ועתה הנה זה בא להביא לבית הדפוס כ"י להגר"א ז"ל על סדר **תפלה** נוסח **אשכנז** אשר לנו למורשה ונאמן הוא כי על פסוקי דזמרה נמסרו לידו העתקות **שני** חבמי ישראל נ"נ ז"ע ועל י"ח ברכות סכ"ג **הגר"א** כעצמו על **אגדות** מס' **נ"ל** לה הנוכר בתעודת הרב הגאון המקובל **מזהר"א ש"י** ז"ל **מאמציסלאוו** המשובצים **עני** אורות חכמת האמת והנני כל"נ לקבל מאתו סידר א' בצאתו ממכש הדפוס **במ"י** מלא במחתי כי כן נדיב עמינו יקבלוהו בספ"י בכל מקום כואו לתסכו ולסעדו להוציא **לשבתו** המהורה לפועל ולקבל ס' ברוח נדיבה הכו"ח יום ג' ט' אייר תרכ"ו לפ"ק פ"ק **קלאוו** יע"א.

דברי יהושע יהודה ליב בהגאון מה' בנימין וללה"ה :

לפני השורדים אשר ה' קורא ומצלי ע"פ כונת **האר"י ז"ל**. והיה להם לאור עולם אשר **העיר** והופיע רבינו הג' **הגר"א** ז"ל גם על סדר נוסח **אשכנז** עפ"י כונת **האר"י** **ז"ל** הנמצא בין ליקוטי כת"ק של רב האי נאון בעה"ס ס' **בנין עולם** ז"ל והרה"ג **הרד"ל** ז"ל על עתה הרב המופלג וכו' מו"ה **שמואל מסלוצק** אחו דרכו בקודש להוציא **עני** כ' האלו לאור, ובכדי להיות מהמסייעים לדבר מצוה ע"כ אקבל ס' א' מהרב **דוד** במחתי אשר יושת ובאתי עה"ח יום ה' ח"י אייר תרכ"ו פ"ק **מאתילאוו**. נאם **מאיר ברלין** מו"צ פ"ק הנ"ל :

הן מה נכבד היום בהגלות נגלות האי נהורא דעלמא כולא דהואי גניזא וטמירא **ענינא** טובא, וברוך הפותח לנו שערי אורה להאיר עיני מחכמים לראות בהאור הגנוז מאז **העיר** הוא בשחקים, ולהציל מבין החרבים חיכו מסתקים וכולו מחמדים. זה פירוש **סידור תפלה** וסתרין ורדן עילאין דאיתגלאין לנא על ידי אליהו זכור לטוב הוא **ס' מן** הגאון רשכבה"ג עיר וקדיש סן שמיא רבינו הגדול והקדוש **הגר"א** זצוקלה"ה **וילנא** אשר נמצא בין כ"ק פ"י על סידור נוסח התפלה שלנו הוא נוסח **כנ"ז** על דרך הסוד ג"כ ע"פ דרך הקודש אשר כבר נדפס מכתבי **האר"י** הקדוש **ז"ל** על נוסח תפילת ספרד ג"כ, ובס"ש הגאון **מהר"ם סופר** ז"ל בתשובתו שבלא **אשר** גם נוסח התפלה שלנו בני אשכנז נהקן ע"ד הסוד ג"כ רק **שהאר"י** ז"ל **ח' מילדי** ק"ק ספרדים כנודע כתב הסודות מהתפילה על נוסח **ספרדים** לבר ואלו **נמצא** גם אצל האשכנזים גדול בחכמת הקבלה **כהאר"י** זצ"ל ה' מנלה אלינו כל **זאת** הקדושים ורדן דעלמין עילאין כולהון על נוסח תפילת אשכנזים ג"כ בלא ספק ועתה

מכתבי הגאונים

ועתה הן עלינו להודות לה' כי טוב על אשר וכינו בדור האחרון הזה להאור הקדוש הזה המאיר לארץ ולדורים ברברים העומדים ברומו של עולם מקדוש עליו מן הקדוש הגר"א זצ"ל אשר העלה ברוח קדשו כל הסודות הקדושים על סדר כל העולמות כולם על נוסח הפילה אשכנז ג"כ וגם חדושי דינים בהלכות ק"ש ותפלה והנהגות מכל השנה המסודרים מאז מרבנו הגר"א זצ"ל ג"כ עם עוד הוספות ודברי תוכחות מוסר בעברות ה' הקדושה ויראהו המהורה, כל אלה חיברו יחד כעת ע"י האי מהור גברא הרב המופלג בתורה וביראה ה' המהורה חדר על דבר ה' ולתורתו הקדושה כש"ת מו"ה שמואל נ"י מק"ק סלוצק יצ"ו אשר כבר ויכה את הרבים מישראל בחבורים הק' בכרכים באמונה והשגחה אשר סאפסי ארץ הקים והוציא לאורה את המדרש הנעלם על רוח ביאורים רביה עם הנהגות הגר"א זצ"ל על המדרש הנעלם הג'ל. והנהגות רבות ג"כ על ספר הקדוש אדרת אליהו להגר"א זצ"ל אשר שבעתים המה מווקקים. וכבר המכו ירי הרב מהר"ש נ"י הג"ל הגאונים הגדולים נ"י זצ"ל הגאון הגדול מו"ה יוסף זצ"ל מסלוצק והגאון הגדול מו"ה אברהם שמחה זצ"ל. אשר מיד קדשים זצ"ל היתה זאת מאז אל כבוד הרב מהר"ש הג"ל למסור לו הרבה מכו"ק הגר"א זצ"ל כאשר איזו מהם היו גם למראה עיני הכתן כעת ונודע כי כל דרכו בקדוש של רבינו הגר"א זצ"ל וכי"ק שע"ר הסוד והקבלה המה ע"פ האמת ודרך הפשט האמיתי בסודות התורה כפי רש"י זצ"ל בגמרא וכל המקובלים וולתו זצ"ל המה חולכים רק ע"ד הפלפול לבר גם בדרך הסוד והקבלה כנודע. ואין אתנו ידע עד מה וה' יתן חכמה, וע"פ דרך הסוד והקבלה של רבינו הגר"א זצ"ל פשוט ומובן לכל כן נראה מפי' הק' על התיקונים הנדפס כעת ונודע להגאונים זצ"ל הג"ל כיהרב מהר"ש הג"ל ראוי הוא למסור לו דברים הללו שנתנו בלחישה כמין הגר"א זצ"ל ואין לחש עליו להאמין הנודע על כל כ"ק של הגר"א זצ"ל, וע"כ ראוי הוא להיות נא בעזרו בזה למען יוכל לבצע מעשהו, ד' המעלה

בצלאל ב' ישראל משה נ"י הכתן מוילנא:

דברים אחדים לתולדות המחבר זצ"ל וסקירה אודות קבלת הגר"א

בשנת תשל"ב הוזימלא שבעים שנה להסתלקותו של מחבר סידור הקדוש הזה הגאון והמקובל הצדיק ר' נפתלי הרץ הלוי זצ"ל. הגאון המחבר עלה לארצה"ק בשנת תרמ"ד מפולין, מביאליסטוק, שבה נולד ב"ג חשון תרי"ג לאביו הרה"ג ר' אליהו ליב זצ"ל, והתיישב בירושלים, שבה יסד ישיבה למספר בחורים מציינים שחברו אליו, אך ישיבה זו לא התקיימה זמן רב היות ולערך בשנת תרמ"ו נוסדה הקהילה ביפו, וגאון ירושלים כהגרי"ל דיסקין והגר"ש סלנט זצ"ל אילצוהו לקבל את משרת הרבנות לקהילה זו, אחר שמקדום חשבו למנותו לסגן הגרש"ס זצ"ל בירושלים בהכירם את גודל ערכו, ומוניטין יצאו לו כגדול הדור.

ביפו השכיל והצליח להעמיד את כל עניני הדת והחינוך והענינים הקהילתיים לענפיהם המרובים, על תילם, וניהל בתבונה רבה את פעולתו בכל חזנפים. סמכות רבנותו התפשטה גם על המושבות החדשות שנודדו אז, ובפרט כל הוראות האיסור והיתר בעניני מצוות התלויות בארץ נחתכו על פיו. ובהגיע שנת השמיטה סידר את עניני השמיטה במושבות כפי הוראותיו ולשביעות רצונם הנמורה של גאון ירושלים.

כפי שכותב אחד משישי התורה החי אתנו לאוי"ש, שעוד הכירו, הרי "חזא היה אחד מהגדולים הצדיקים בזמנו, מקבל ומתנהג בחסידות באימה ביראה עילאה".

לראבון לב כל מעריצו נפטר הוא באופן פחאומ בשנתו המ"ט ביום י"ד סיון תרס"ב ונטמן במרומי הר הזיתים, השאיר אחריו משפחה עניפה, שביחוד נודעו ממנה בנו האחר הרה"ג ר' יוסף הלוי זצ"ל מחבר כמה וכמה ספרים במקצועות התורה ומפקח על כשרות היקב בראש"ל, וחתנו כבנו הגאון הצדיק המפורסם ר' יוסף צבי הלוי זצ"ל שכיהן ביפו-ת"א בתור רב ואב"ד קרוב לששים שנה וחיבר הרבה ספרים שביניהם סידרת ספרים על המצוות התלויות בארץ.

למחברנו יצאו כאמור מוניטין כגאון וגדול הדור דרשן מפואר וסופר מחיר בלח"ק, עוד בהיותו בחו"ל ששם כבר התפרסם ע"י הוצאת כמה וכמה ספרים בחכמת הקבלה ובפרט בקבלת הגר"א. אך גולת הכותרת הוא הסידור הזה שבו השכיל לחבר את הנגלה ותנסתר שבתורתו של רבנו הגר"א, יחדיו. נעמד בזה בעיקר על חלק הנסתר: במדור לקוטי הגר"א נאספו כל דברי הגר"א, עפי"ר בנסתר, וסודרו כל אחד על מקומו צמוד לפסוק או לחלק התפלה שנזכרו בליקוט ההוא ובמדור שער נפתלי השכיל המחבר לבאר את דברי הגר"א בנסתרות והתאמתם עפי"ר עם דברי האריז"ל באותו נושא.

מאלף הוא ביחוד לכל טועמי טעם עץ החיים המדור אמרי שפר, שבו משתדל המחבר להסביר את הענינים שבקבלה בהרחבת יתר, בהסברים נחמדים כפי השיטה שסיגל לעצמו בדרכו בעקבות ודרכי הרמח"ל.

ועוד כמה דברים אודות קבלת הגר"א. תורת הקבלה של הגר"א קשה פי כמה מקבלת האריז"ל, שאם את תוכנה ופנימיותה העמוק אין להשיג, על דרך כי לא יראני האדם וחי, הרי לפחות בצורתה החיצונית מסודרת היא ומבוארת באר היטב בהרחבת הלשון בכתבים האמיתיים של האריז"ל, הכוללים את העץ חיים מבוא שערין ושמונה שערין, משא"כ בקבלת הגר"א שנכתבה בקיצור גדול ורבים הם המקומות הקשים לפיענוח, ומשום כך גם מבין גדולי המקובלים מעטים הם שהתמסרו ללימוד מעמיק בקבלת הגר"א, הכוללת את ביאוריו על חספ"צ תיקוני זוהר וליקוטים רבים.

תפלת שחרית

סוד-טוב אלהיך יעקב משפנתיה ישראל: ואני ברב חסדך
 ובה ביתך אשתתה אל-היכל קדשך ביראתך: יהוה אלהיך מעין
 שחקי וסקים משפן בבורך: ואני אשתתה ואברכה אברכה לפניך
 יהוה עשי: ואני תפילתי קד: יהוה עת רצון אלהים ברב-חסדך
 ואני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. במרים כל-יציר נברא:
 עת נעשה בחפצו כל. אזי מלך שמו נקרא: ואחרי

בכלות

השמיטה לאמרי שפר על תפלה למשה

מש כי משה רבינו ע"ה הוא בעלה דשכינתא וזהו משה אש האלקים פי' בעל השכינה
 שנקראת אלקים. והענין ידוע כי משה מדרגתו הוא הדעת. והדעת כולל כל
 ס"ם כידוע שכן ז"ל בעלה דשכינתא. והענין כי משה"ה גי' קפ"ד קס"א כמ"ש האריז"ל
 סוף לחרי"ם דע"ב כזה יו"ד ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י יו"ד ה"י
 דיו"ן כזה אל"ף ה"י יו"ד ה"י גי' קס"א שם יסודות דא"ל שם חינוניות ואחרי יסוד
 אבא אחרי ע"ב חוץ פנימית יסוד אבא קס"א. ושניהם בגי' משה"ה כמ"ש האריז"ל.
 והנה ידוע כי א"ל. אבא הוא המחשבה הראשונה שלריך הנהגת שכל ועיניו. ואימא היא
 פגבלת ההנהגה הזאת איך וכמה ומתי. והנה ידוע כי ה"א הוא הו"ה דמ"ה גי' אדם
 סגולת תרי"ג איברים תרי"ג מלות ולכן הוא כלל הנהגת שכל ועיניו. והנה אה"י פי' אבא
 זמן למיחור. פי' שהבינה אימא מזמין להו"ה שהוא הנהגת שכל ועיניו בסוד ההגבלה
 שמגבלת ומסדרת אותו כראוי. ואבא הוא השכל ע"ה הכח והרטון שלמה ה' ית' שיתנהג
 בהנהגה הזאת לפי הטעם המושרש למעלה שלריך להנהגה הזאת. והנה מקום הסחבנות
 שני הנחות האלה דהיינו המחשבה וההגבלה. הוא המקום שאנו מבחינים כי אי אפשר
 לנח ההגבלה לעשות אם לא שיהיה כח ההגבלה דא"ל לא היה נכללת. כמוכן לכל
 המחשבה יש לה הכח להכלל בתוך כח ההגבלה דא"ל לא היה נכללת. כמוכן לכל
 משכיל. והנה שני הענינים נקראים יסודות א"ל והבן זה היטב. והנה אופן ההתכללות
 הזה הוא באופן זה. כי הנה לכאורה כיון שהמחשבה בעלמה איננה מוגבלת. והמופת
 לזה דהא לריך כח אחר שיגבילה. וא"כ איך תוכל להכלל תוך הגבול. אבל הענין כי
 הוא אינו נכנס בתוך הגבול אלא באופן שיחבאר. כי נכנס להכלל בגבול ומסתלק תיכף
 ואח"כ נכנס עוד ומסתלק וכן כמה פעמים וגמלא כי כניסתו הוא בדרך הסתלקות ועי"ז
 תוכל להגבילו כי נכנס כמו שאינו רוצה לנכנס ועי"ז תוכל כח ההגבלה רק מטעם מהמחשבה
 ועי"ז תוכל להגבילו כי מה שהיה יותר מן הגבול מסתלק בכל פעם. ועל זה מורה
 השם ע"ב באחרי"ם שפירשו שנכנס רק בדרך הסתלקות שהאור והמחשבה הנכנסת מסתלק
 תיכף למעלה כמו בשמות ה"ל. כי כל אור משם היה. אור האחרון חמיר אינו רוצה
 להספר ולכנס למטה כולו אלא חמיר מחובר לאות שלמעלה כזה יו"ד. יו"ד ה"י. יו"ד
 ה"י וא"ו. יו"ד ה"י יו"ד ה"י. וזה מובן לכל משכיל. ועתה מבואר לנו ענין חיבור שתי
 היסודות דא"ל אחרי יסוד אבא. בפנימיות יסוד אי' שהם שני השמות ה"ל קפ"ד
 קס"א גי' משה"ה. והם המכנים את ההנהגה של שכל ועיניו. שכולל תרי"ג מלות כ"ל.
 והנה

נזכיר בזה את הידועים והמפורסמים ביותר, והם הגאון העצום בכל חלקי
 התורה רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל שחיבר הרבה פירושים על לקוטי הגר"א
 בנסתר, חוץ מספריו העצמאיים בגולה ובנסתר, לפי דברי תלמידו הרה"ג ר'
 יצחק כהנא זצ"ל המחבר ספרי תולדות יצחק, אמר לו רבו הנ"ל שעסק בדברי
 האריז"ל והגר"א שלשים שנה רצופים. (בהקדמה ע' ג'). כמו כן הגאון
 העצום ר' אליהו ראגאלר זצ"ל הנודע גם בכינויו הגר"א מקאליש שלפי דברי
 הגר"א כהנא הנ"ל שם, למד י"ג שנה את דברי הגר"א והעיד על עצמו שכאילו
 נעשו לו כנפים כנשר לעוף בהם מרוב שמחה וגיל. וכן גאון חכמה הקבלה
 הצדיק והחסיד ר' שלמה אלישוב זצ"ל בעל לשם שבו ואחלמה שכל קבלת
 הגר"א היתה כיריעה פרוסה לפניו, ואחרון חביב הגאון המחבר סידור זה שג"כ
 השכיל והעמיק חקר בקבלת הגר"א.

הרה"ג ר"י כהנא הנ"ל מתאונן בהקדמת ספרו שם על הזנחת למוד חלק
 הנסתר של תורת הגר"א, בפרט בין לומדי הקבלה בירושלים כי אם בתורת
 הנגלה של הגר"א עורם מתעסקים הרי בחלק הנסתר שלו כמעט ואין איש
 המתעסק בו בעומק העיון, כי המעטים באופן יחסי המתעסקים בכלל בחלק
 הנסתר הם ברובם ספרדים הנאמנים לאזהרת הרב ר' שלום שרעבי זצ"ל
 שהזהיר לכל יהיה איש ללמוד בשאר ספרי המקובלים זולת בספרי האריז"ל
 המדויקים, ובהיותם עקביים בקיום אזהרה זו הרי כללו גם את דברי הגר"א
 הכלל אזהרה זו. הראשון שאמנם התחיל להתעסק בקבלת הגר"א מבין גדולי
 המקובלים בירושלים בתקופה הזאת היה הגאון מדרש המקובל והחסיד ר' רפאל
 ידידיה אבואלפיה זצ"ל ששימש בשעתו כראש מדרש המקובל והחסיד ר' רפאל
 הרש"ש זצ"ל, בית אל, והידוע בכינויו היר"א, ולתמימה חבריו הגדולים
 לסיבת אי הקפדתו על אזהרת הרש"ש ענה כמתק שפתיו, כי ברור לו כי מי
 שלמד עם האריז"ל למד גם עם הגר"א...

הרה"ג ר"י כהנא כותב בספרו שם, שמהראוי היה לייסד בירושלים מדרש
 ע"ש הגר"א שבו ילמדו בעיקר בכתבי הגר"א בנסתרות ויתפללו בגוסס המדויק
 של הגר"א דוגמת מדרש בית אל שבו לומדים את דברי האריז"ל ומתפללים
 עפ"י כוונותיו כפי סדר הרש"ש זצ"ל. יש לציין כי רעיון כעין זה כבר
 הועלה ע"י תלמידי הגר"א הראשונים בעלותם ארצה והם ראו בזה קירוב
 הגאולה. וכמובא בכתבי קול התור (באותו חלק שעדיין בכתובים).

המהדורא הראשונה של סידור הגר"א הלזה אזלה מזמן מהשוק ודבר טוב
 ומועיל עשו הרבנים המהדירים בזה את הסידור מחדש, ויש לקוות כי על ידי
 זה תרבה הדרישה בדברי הגר"א בנסתרות בפרט ובחלק הנסתר של תורתו
 הקדושה בכלל.

שריה דבליצקי

אור לט' חשון תשל"ב

נוסח התפילות והברכות לדעת הגר"א

(במקום שמצוין כוכב עיין בהוספות שבסוף)

(א) נוסח אשר יצר. שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם. ואין לומר תיבות אפילו שעה אחת.¹

(ב) ברכת ענט"י קודם לברכת אשר יצר.²

(ג) ברכת אלקי נשמה סמוכה לברכת אשר יצר.³

(ד) דיוקים בנוסח ברכות השחר. אשר נתן לשכוי וכו'.⁴

שלא עשני גוי, ולא שעשני ישראל.⁵

מלביש ערומים לפני פוקח עורים.⁶

שעשה לי כל צרכי. המכין וכו'.⁷

שעשה לי כל צרכי לפני המכין.⁸

(ה) י"א שלא היה מברך ברכת הנותן ליעף כוח.⁹

(ו) המעביר שינה וכו' והי רצון וכו' הם שתי ברכות.¹⁰

מקורות והערות

(1) ביאורו לסי' ו', אם כי בהגהות הגר"א לברכות דף ס' ע"ב גרס לה.

(2) מעיר תרנין אות ו'.

(3) מעיר אות ו'. ביאורו לסי' מ"ו ס"ט, שכן הסדר בכל הראשונים והרמב"ם והגאונים עיי"ש. וכ"כ בסידורו כת"י (בדף ו' ע"ב), דאין להפסיק ביניהם כמנהג הקדמונים.

(4) מעיר אות י"א, ולגבי אשר נתן, כל צרכי והמכין גם בדיוקים בנוסחי התפלה שנדפסו אחרי ביאורו לסי' ר"מ. ועיין אמרי נועם דף ס' ע"ב.

(5) אף שמביאורו לסי' מ"ו ס"ד משמע שדעתו לברך שעשני ישראל, מ"מ בסידורו כת"י (דף י' ע"א) גרס ג"כ שלא עשני גוי, וכ"כ בס"ס בית יעקב (לר' ברוך ברוידא ד"ל) והנוסחא העיקרית בברכת השחר היא לומר שלא עשני גוי. ועיין בליקוטי הגר"א שבסידור דף ב' ע"א.

(6) כ"ה הסדר בסידורו כת"י דף י' ע"ב. ועיי"ש בסידור באמרי שפר דף י"א ע"א בד"ה והנה.

(7) תוס' מעיר דפוס תרנין אות ב' משם הרה"ג ר' יעקב כהנא, ומסעם שלא נזכר בגמרא ואמר דאין כח בדינו לחדש ברכה. מיהו בסידורו כת"י גרס לה.

(8) אמרי נועם ברכות דף מ"ז ע"א.

(ז) סיום הברכה של ויהי רצון וכו', אינו ברור אם גירסתו העיקרית היא גומל⁹. או הגומל¹⁰.

(ח) לעולם יהא אדם וכו' ולא יאמר תיבות, וישכם ויאמר¹¹.

(ט) ואומרים פעמיים בכל יום, שמע ישראל אתה הוא וכו' או פעמיים בכל יום ה' אלקינו ה' אחד, אתה הוא וכו'¹², מפני שאינו אלא כסיפור דברים בעלמא¹³.

(י) החתימה ברוך אתה ה' המקדש שמו ברבים¹⁴.

(יא) מניחין טלית ותפילין לאחר אתה הוא וכו' השני, לפני ברכת התורה¹⁵.

(יב) א"א שום תפילות ופסוקים לפני ואחרי הנחת טלית ותפילין¹⁶.

(יג) גם על טלית קטן נוסח הברכה להתעטף בציצית¹⁷.

(יד) סח בין תפילין ש"י לשל ראש מברך שתיים, על הנחת תפילין ועל מצות תפילין, לא סח מברך אחת על של יד, כפירוש רש"י וז"ל, דאם לא סח יברך עש"י ועש"ר אחת, להניח, ואם סח, יברך על ש"ר על מצות תפילין¹⁸.

מקורות והערות

(9) כ"כ בשנו"א פ"ו דברכות מ"א, ובאמרי נועם דף ס'.

(10) כ"ה בביאורו לסי' מ"ז ס"ט, ובהגהותיו לסוף מסכת דר"א רבה, ומשמעות גירסתו בסידורו כתיי (בדף י"ג ע"ב) מדכתב הגומל חסדים הם ה' חסדים, ר"ל ר"ת ה"ח. ועיי"ש באמרי שפר בדף י"ד ע"א ב"ה הגה, ובליקוטי דינים וביאורים בדף ב' ע"ב אות ד'.

(11) השמטות מספר מעשה רב אות ב' בס"ס זכר לחיים ח"ו.

(12) מע"ר אות י"א, ודיוקים, ולגבי השם בברכה זו עיין בליקוטי דינים בסידור דף ג' ע"א אות ו'. ובנוסח הברכה נדפס בדיוקים הג"ל לומר מקדש את שמו ברבים ולא כמו במע"ר. אמנם במע"ר דפוס תרנ"ו אות י"א מודפס ג"כ מקדש את שמו ברבים, אבל נראה שבשתי המקומות ההם אין זה בדיוק כי בדיוקים שם סיים, דכ"ה ברמב"ם, וברמב"ם בסדר התפילות הג"י היא המקדש שמו ברבים כג"י המע"ר. וכ"כ בדיוקים ונוסחאות הגר"א שבשערי רחמים כמו במע"ר כאן המקדש שמו ברבים וסיים שכ"ה ברמב"ם.

(13) מע"ר תרנ"ו.

(14) כ"כ בסידורו כתיי דף ט"ז ע"ב ואח"כ ציצית וכו'.

(15) פשוט לשיטתו, וכל זה ליתא בסידור הגר"א, ולא נמצא בזה לקדמונים כלום. ובסידור הגר"א שיה יצחק העיר ע"ו בשולי הגליון לדעת הגר"א א"א שום יחודים לפני עשיית המצוה.

(16) מע"ר אות ט"ז, וביאורו לסי' ח' ס"ו.

(17) מע"ר אות כ"ב, וביאורו לסי' כ"ה ס"ה.

(טז) ברכת התורה נתקן לאומרו לאחר לעולם וכו', ואחת הנחת ט"ת¹⁹ קודם פרשת התמיד²⁰. ואם רוצה ללמד קודם שיאור היום יאמר ברכת התורה אחד סדר ברכות השחר קודם שלומד²¹.

(טז) נוסח הברכה הוא לעסוק בדברי תורה ולא על דברי תורה²².

(יז) ברכות התורה הן שתי ברכות ולא ג', כי לעסוק והערב נא היא ברכה אחת²³.

(יח) הנוסח בהערב נא, ונהיה אנחנו וצאצאנו וצאצאי עמך, כך היא הגר הנכונה, ולא וצאצאי צאצאנו²⁴.

(יט) לומר אחר פרשת התמיד פסוק והפשיט עד ריח ניחוח²⁵.

(כ) אומר הצרי בשבא, ואומרו בקול נעים ובשמחה ויראת ה'²⁶.

(כא) בברייתא דפיטום הקסרת, רבי שמעון בן אלעזר אומר הצרי וכו' ולא רבן שמעון בן גמליאל²⁷.

(כב) הש"ץ מתחיל ברוך שאמר וא"א מזמור שיר חנכת וכו' ולא שאר פסוקים בצבור קודם התפלה²⁸.

(כג) הנוסח בברוך שאמר, המהולל בפי עמו²⁹, ואין בגירסתו ברוך המרחם על הבריות³⁰.

מקורות והערות

(18) כ"ה בסידורו כתיי, לעולם, ציצית ותפילין, ברכת התורה.

(19) מע"ר אות ח', ביאורו לסי' מ"ז ס"ט, שכתב שם, שראה בכל הספרים הקדמונים ואחרונים שהנוסחא מימי אבותינו שסידרו לנו הברכות לברך ברה"ט אחר כל הברכות קודם פרשת התמיד, ע"כ.

(20) עיין חיי"א כלל ט' ס"ג, פסקי הגר"א סי' מ"ז ועמודי אש שם אות ה'. ועיין בביאורו שם לסי' מ"ז.

(21) ביאורו לסי' מ"ז ס"ה.

(22) כ"כ בסידורו כתיי דף כ"ה ע"א, ואח"כ ברכת התורה ב' ברכות.

(23) אמרי נועם דף י"א ע"א.

(24) מע"ר אות י"ב.

(25) השמטות מספר מע"ר אות ז' בס"ס זכר לחיים ח"ו.

(26) תוספת מע"ר דפוס תרמ"ד אות א', שכן היה אומר, כי בכריתות (ו' ע"א) איתא בסתם ר"ש, ובשבת (כ"ז ע"א) איתא להדיא וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר הצרי וכו'.

(27) מע"ר אות כ"ו.

(28) סידורו כתיי דף מ"ט ע"א.

(29) מוכח מסידורו כתיי בדף מ"ה ע"ב שכתב, בעשר ברוך (עד התחלת ברוך אתה וכו' דהתחלת הברכה) וכן לקמן שם בדף מ"ז ע"א לא גרס זה, וכתב שם הר"ש, משמע מכאן, ולא גריס ברוך מרחם על הבריות וכן משמע לעיל דקאמר בעשר ברוך. ועיי"ש באמרי שפר דף מ"ז ע"ב בדבור המוסגר ב"ה ונ"ל.

(כד) בפסוקי דזמרה אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני והאומר בואו שבוש הוא בידו.³⁰
 (כה) באשרי זכר רב טובך ב' סגליו.³¹ וי"א שאמר זכר (בזיון צרויה) *.³¹
 (כו) שירת הים עד ה' ימלוך וכו' פעמיים.³² ואומרים אחריו כי לה' המלוכה וכו' ואין אומרים פסוק כי בא סוס פרעה וכו' *.³³ (וגם ה' מלכותיה א"א).
 (כז) א"א ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וכו' קודם ישתבח.³⁴ כי צריך להיות מן ויושע עד ה' ימלוך ח"י שמות. ומן אז ישיר עד ישתבח ג"כ ח"י שמות ואין להוסיף.³⁵
 (כח) אין לומר הי"ג שבחים בנשימה אחת. רק שלא יפסיק ביניהם בדבור ח"י.³⁶

(כט) חי העולמים בצירי תחת החית.³⁷
 (ל) אין לומר כלום בשעה שהש"ץ מאריך בברכו.³⁸
 (לא) ועושים באימה רצון קונם ולא קוניהם.³⁹
 (לב) התון אינו מסיים בלחש תיבת אמת אלא אני ה' אלקיכם וחזור ואומר בקר"ר ה' אלקיכם אמת.⁴⁰
 (לג) דיוקים בנוסח התפלה.
 רקנה הכל (קוף חלומה) ולא קונה הכל.⁴¹
 כימות החמה אומרים בשמרי' מוריד הטל.⁴² והנוסח הוא משיב הרוח

מקורות והערות

- (30) מע"ר אות כ"ח.
- (31) מע"ר שם. דיוקים.
- (31*) הגר"ח שמע כן מטי. תוס' מע"ר תרגו' אות ח'.
- (32) דיוקים.
- (33) מע"ר אות כ"ט. דיוקים.
- (34) מע"ר אות ל'. דיוקים.
- (35) מע"ר שם. ועיין לקמן ע' מ"א אות כ"ו חשבון ח"י שמות.
- (36) מע"ר אות ל"א. במע"ר תרגו' הגר"י ח"י לומר.
- (37) מע"ר אות ל"ב. ודיוקים.
- (38) ביאורו לסי' ג"ז ס"א.
- (39) מע"ר אות ל"ד. ודיוקים.
- (40) ביאורו לסי' ס"א ס"ב.
- (41) מע"ר אות מ"ח. דיוקים.
- (42) ביאורו לסי' קי"ד ס"ג.

ומוריד הטל.⁴³
 בברכת השנים. ושבענו מטובה.⁴⁴
 ולמלשינים. וכל הרשעה.⁴⁵ כרגע יאבדו.⁴⁶ וכל אויבך.⁴⁷ מהרה יכרתו. ויש גירסא וכל אויבי עמך.⁴⁸ והודים וכו' *.⁴⁸ ולא היה אומר והמינים.⁴⁹ ותכניעם במהרה בימינו.⁵⁰
 והשב את העבודה לדביר ביתך ואישי ישראל. ולהפסיק. ואח"כ ותפילתם וכו' *.⁵¹
 על הניסים ועל הפורקן. הפא במאלופם.⁵² וקפיד על מי שאמר פרקן בקמץ.⁵²
 בימי מרדכי כשעמד עליהם המן.⁵³ (נראה דבא לומר שיאמרו תיבת עליהם. כדי שיעלו למספר ג"ד תיבות אבל לא שלא יאמרו תיבות ואסתר בשושן הבירה. דא"כ יחסרו מהג"ד תיבות).
 והשבות לו את גמולו על ראשו.⁵⁴ כדי שיהיה ג"ד תיבות בנוסח זה כמספר ג"ד המן הנז' במגילה ונ"ד אותיות בעשרת בני המן.⁵⁵
 וכל החיים בקמץ תחת הכף.⁵⁶
 (לד) צריך לומר תחנונים קודם יהיו לרצון ולא אח"כ. דאח"כ כמאן דעקר רגליו דמי.⁵⁷

מקורות והערות

- (42*) ביאורו לסי' ג מספר יצירה משנה ה'.
- (43) מע"ר אות מ"ח ודיוקים וכתב שם דטובה קאי על אר"י ולא מטובה.
- (44) מע"ר אות מ"ח. דיוקים. וכתב שם ע"ש יתמו חסאים. ולא יאמר עושי רשעה. כי אדם וכו'. מיהו באדרת אליהו פ' בלק מהחזקא ו' פסוק י"ז גרים. וכל עושי רשעה.
- (45) תוס' מע"ר דפוס תרמ"ד אות י"ב. דהיה אומר כן ושייך שפיר יאבדו דרשעה דסט"א הכל בפירודא.
- (46) מע"ר אות מ"ח. דיוקים.
- (47) אדרת אליהו שם.
- (48) מע"ר אות מ"ח. דיוקים. וכמ"ש פ"ב דמגילה. וכולל ודים עמהם.
- (49) שזהו אינו לשון קודש רק ע"ש גוי ששמו היה מיאני כופר גקראים ע"ז מינים.
- תוס' מע"ר דפוס תרמ"ד אות י"ב.
- (50) אדרת אליהו שם.
- (51) ביאורו לסי' ק"כ.
- (52) תומע"ר תרמ"ד אות י"ב.
- (53) אמרי נועם בשם הגר"א בדף ד'. הגהת שער, ור"ל קודם יהיו לרצון הראשון דאח"כ כמאן דעקר רגליו דמי.

לה) בחזרת הש"ץ יאמר הש"ץ קודם התפלה ה' שפתי ולבסוף יהיו לרצון.⁵⁴

להי) אין עונים ברוך הוא וברוך שמו.⁵⁴

לו) נקדש או נעריצד עד ואמר. אינו אומר רק הש"ץ לבד והציבור שותקין ושומעין מהש"ץ.⁵⁵ וכן גם לעומתם וכו' ובדברי קדשך וכו' אומר רק הש"ץ.⁵⁵

לז) בקדושה ושבתך (ש"ן שוראית, ב"ת קמוצה, ח"ת סגולה)⁵⁶ וי"א שאמר ושבתך (ש"ן ובר"ת כנ"ל, ח"ת בחטף פתח)⁵⁷.

מקורות והערות

(54) מע"ר אות מ"ב. ביאורו לסי' קכ"ג ס"ו.

(54) מע"ר אות מ"ג.

(55) מע"ר אות מ"ד. ועיין ברוקח סי' ש"ט בדיני ברכות, שמבואר שם שאין לחוש כלל לענין מה שהחזן אומר עד ואמר, והקהל מתחילים קדוש, הגם שהוא באמצע הפסוק. ועיין בסידור אוצר התפילות במדור הנקרא עיון תפלה (בקדושת שחרית דחול) שכתב וז"ל ויש אנשים שאינם מתחילים הקדושה מן קדוש אלא מן וקרא זה אל זה ואמר, וטעמם שלא להתחיל באמצע פסוק אבל שונים הם, כי לפי זה הם בעצמם אינם מקדשים את השם רק מספרין דברים שהמלאכים מקדישין אותו ואומרים קדוש וכו'. ומסופקני אם יוצאים בזה ידי חובת קדושה. ובאמת אין לחוש כאן להתחלה באמצע פסוק, שהרי גם אנכה"ג התחילו מן קדוש בקדושת יוצר, וכן ברוך כבוד ה' ממקומו הוא אמצע פסוק וכו' עכ"ל. ועיין בכ"י סי' קכ"ה לענין לעומתם ובדברי קדשך אם יאמרו הציבור עם הש"ץ, ונסה שלא יאמרו וכ"כ שם הדי"מ באות א' שפסע המנהג שלא לומר. ודע דלפי זה גם הנוסח הנהוג לומר בשו"ט בשחרית ובמוסף, אז בקול וכו' וכבודו וכו' יאמר רק הש"ץ ולא הציבור חוץ מפסוק שמע ישראל שזה ענין גם הציבור. וכן הוא ברמב"ם בסדר התפלות, דלפי נוסחתו אומרים כל הנהוג אצלנו לומר בשו"ט, בכל יום ויום ומוכח שם דרך ש"ץ אומר כל זה ולא הציבור ולפי"ז ה"ה לדין בשו"ט. אך לא נוהגין כן.

(55) חיי"א כלל ל' ס"ט, שכן נהג הגר"א.

(56) מע"ר אות מ"ח, דיוקים, תוס' מע"ר שנת תרמ"ד אות י"א, דהכי דייקי תלמידיו ששימשוהו כל ימיו, ודהכי הוי אורחיה דרבינו להקדים לפני ש"ץ אורח בקולו בניקוד זה.

(57) כן דקדק הגר"ח בשמעו מפה קדוש של הגר"א שאמר כן בלא יו"ד ובחטף פתח, והכי משמע לישנא דאמרינן לא ימוש לשון יחיד. בהסכמת הגר"ח לספר מעשה רב. וידידי הרב הגאון ר"ש קוסובסקי שחור שליט"א העיר לי שלפי כללי הדקדוק אם באנו לומר בלשון יחיד, צ"ל ושבתך (ש' בחיריק ב' שואית. וכמנהג העולם), אבל ושבתך (ש' שואית, ב' קמוצה) אינו ע"פ הדקדוק כלל. וחזרתי ונתבוננתי דאולי לזה כיון גם הגר"ח במ"ש, שאמר כן בלא יו"ד, דהרי גם בשבתך (ש' חרוקה) ליתא יו"ד. והמדפיס בהסכמת המע"ר טעה בנתינתו את דוגמת הכתיב כי חשב שלזה נתיבין הגר"ח. ועיקר אסדהותיה

לח) בסיום ברכת ענינו הנוסח העונה בעת צרה, ונוסח לעמו ישראל וכו' הוא טעות.⁵⁸

לט) מודים דרבנן התחימה בשם בא"י אל ההודאות.⁵⁹

מ) ברכת כהנים לשמוע מפי הש"ץ ולומר כן יהי רצון.⁶⁰

מא) גשיאת כפיים כל יום בשחרית ומוסף ובתענית צבור גם במנחה וביה"כ בנעילה.⁶⁰

מב) אין אומרים אצלו סליחות בג' תעניות (י' בסבת, י"ז בתמוז, ותענית אסתר) רק אבינו מלכנו בשחרית ומנחה.⁶¹

מג) חתן ביום חופתו א"א תחנון בשחרית לפני החופה ואף שהחופה תהיה אחר מנחה.⁶²

מד) בתחנון לא יאמר פסוק ויאמר דוד אל גד שנאמר גבי פורענות. רק יתחיל רחום וחנון.⁶³

מה) א"א שומר ישראל כ"א בתע"צ.⁶⁴ ובכל יום מתחילים ואנחנו.

מו) משמעות דעתו דאין אומרים למנצח יענך בט"ו בשבט ובט"ו באב.⁶⁵

מז) ונטלתני קמץ תחת הטית ופתח תחת הלמד והתיו רפויה, גבורתיה ושכינתיה התיו רפויה.⁶⁶

מקורות והערות

דהגר"ח היא שהגר"א חזר בו מלשון רבים ללשון יחיד, ולעולם הכוונה לשבתך (ש' בחיריק ב' שואית). ואחר זמן מופלג לפני המסירה לדפוס ראיתי בסידור אוצר התפילות במדור הנקרא עיון תפילה (בקדושת שחרית דחול) שהאריך למעניתי לקיים הגירסא של ושבתך (ש' שואית, ב' קמוצה) וקים ליה ג"כ בפשיטות שכן נהג הגר"א וז"ל עכ"פ לאחר חזרתו.

(58) ביאורו לסי' תקס"ו ס"א.

(59) מע"ר אות מ"ה. ביאורו לסי' קכ"ז ס"א.

(60) מע"ר אות מ"ו.

(60) פאה"ש הלכות אר"י פרק ב' בבית ישראל אות כ"ג. ועיין בספר הגאון התסיד מוילנא להרב ר' בצלאל לגדוי נ"י ע' ק"ז שהעתיק את המסורה המיוחדת להגר"א שלפיה שמע הגאון בעל פאת השלחן מפי הגר"א וז"ל כי אם היה עולה בידו היה מסבב מעיר לעיר שישאו הכהנים ידיהם ויברכו ברכת כהנים בכל יום.

(61) מע"ר דפוס שנת תרנ"ו אות מ"ט.

(62) ביאורו לסי' קל"א ס"ד.

(63) מע"ר אות מ"ט.

(64) מע"ר אות נ'.

(65) ביאורו לסי' קל"א ס"ו.

(66) מע"ר אות נ"א, ודיוקים.

מח) בעלינו הנוסח וכסא כבודו בשמים ממעל, סיום עלינו, ה' ימלוך לעולם ועד ואין לומר ונאמר והיה וכו' ⁷⁷.

מט) אחר עלינו שיר של יום, קדיש יתום, ואין להרבות בקדישים שלא לצורך. וא"א שום מזמור וזולת שיר של יום ולא שיר היחוד ולא שיר הכבוד רק בירט. גם מר"ח אלול עד יו"ט א"א קאפטיל כ"ו ⁷⁸. כללו של דבר אין לקבוע פסוקים ומזמורים בצבור וזולת שש"י דא"א שאר פסוקים בצבור אחר התפלה ⁷⁹. והטעם שאין מוסיפין על הציבור משום טירחא דציבורא ⁸⁰.

נ) נוסח הקדיש. יתגדל ויתקדש, שני הדלתין בצידי כדעת רש"י בלקוטי פורדם, שהוא לשון עברי. כרעותיה הכף בדגש, מברך הריש בפתח כי הוא פעול ללשון ארמי ואם יאמר הריש בצידי יהיה בינוני פועל ללשון עברי ויהיה היסוד המכונן. ויתעלה שמה דקודשא בריך הוא, וא"א ויתהלל ⁸¹. וצריך לומר קודשא ב"ה כאחד ⁸². ולהפסיק אח"כ לפני תיבת לעילא בנשימה ⁸³. תתקבל צלותהון הלמד בזה, וכן הוא. דכל ישראל ⁸⁴.

נא) עיקר עניינת אמן יש"ר אינו כ"א עד עלמא ולא יותר, כי יתברך קאי אלמטה, אשמיה דקודשא ברוך הוא ⁸⁵. ואם מגיע לעלמא הש"ץ כבר אמר איזה תיבות מתברך ולהלן. ואמר יתברך עד שמגיע למקום שהש"ץ אומר, ושוחק ושומע. אין לומר הפסוקים בקדיש רק יאמר אמן ⁸⁶.

נב) תפילת ערבית מתחילין והוא רחום, ואין אומרים פסוקים ולא תצי קדיש, וכן אחר עלינו אין אומרים פסוקים ומזמורים ⁸⁷.

נג) אם מתפללים ביחיד א"א ברוך ה' לעולם וכו' ⁸⁸.

מקורות והערות

- (67) מע"ר אות נ"ב, ודיוקים. ובדיוקים כתב, דגם בתפילת ר"ה אין לומר, ור"ל דמיד אחר עלינו אין לומר אבל אח"כ אומרים.
- (68) מע"ר אות נ"ג.
- (69) מע"ר אות כ"ו.
- (70) תומע"ר תרג"ץ אות ז'.
- (71) מע"ר אות נ"ד, דיוקים.
- (72) מע"ר שם.
- (73) ביאורו לסי' נ"ו ס"ב.
- (74) מע"ר אות נ"ה, ביאורו שם ס"ג.
- (75) מע"ר שם.
- (76) שם אות ס"ו.
- (77) אמרי גוים ברכות דף ב' ע"א ד"ה תוס' וכו'.

נד) ברוך ה' לעולם א"א מדלג אם צריך לכך כדי להתפלל עם הציבור ואינו אומר אחר התפלה כלל, והוא עצמו לא היה אומר כלל לא ברוך ה' וכו' ולא שמרו בשבת כדי לסמוך גאולה לתפלה, אבל הצבור שאצלו והש"ץ היו אומרים ⁷⁸.

נה) ענו ואמרו בשוא תחת המם ⁷⁹.

נו) ספירה אחר עלינו כל המנין יחד ⁸⁰, וכפי השמועה בירך רק החזן וכיוון להוציא כולם וכולם ענו אמן וספרו בלי ברכה ⁸¹.

נז) הנוסח בעומר כמ"ש בשו"ע ולא לעומר. וא"א שום פסוקים לא לפניו ולאחריו כ"א י"ד שיבנה כו' ⁸².

נח) בנוסח תפילת הדרך אין אומרים ותחזירני לשלום ⁸³. *

נח"י) במילה מברך האב שהחיינו על כל מילה ומילה ⁸⁴.

נט) מי שנעשה בנו בר מצוה בעת שקורא בתורה ביום שנעשה ב"מ יברך האב ברכת שפטרני מענשו של זה בשם ומלכות ⁸⁵.

ס) כשרואה הקשת צריך לומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו (בלא וא"ו) וקיים במאמרו דלא כ"א ונאמן בואו ⁸⁶.

סא) נוסח ברכת הגומל אם לומר גומל או הגומל עיין לעיל בסעיף ז'.

סב) הנוסח בנכנס להקין דם הוא כמו בשו"ע סי' ר"ל ס"ד כי רופא חנם אתה ולאחר שהקין יאמר ברוך רופא חולים ולא רופא חנם ⁸⁷. *

סג) שהכל נהיה, היוד בסגול ⁸⁸.

מקורות והערות

- (78) מע"ר אות ס"ז, ביאורו לסי' רל"ו ס"ב, ומנהגו באר"י שא"א לעולם.
- (79) שם אות ס"ח, דיוקים.
- (80) שם אות ס"ט.
- (81) תומע"ר תרג"ץ אות ב'.
- (82) חילופי גירסאות ע"פ נ"י במסכת ברכות שנדפסו בש"ס וילנא בסוף מס' ברכות. בברכות בדף כ"ט ע"ב, וכתב שם דכ"ה בחידושי אגדות של רה"ג דמבאר שם שאין לומר בה רק ג' שלומות. *
- (83) משמעות דעתו בביאורו לזיר"ד לסי' רס"ה ס"ו, וכמנהג אר"י וסוריא וסביבותיה, שם בשו"ע.
- (84) ביאורו לסי' רכ"ה ס"ב. *
- (85) שם סי' ה"כ"ט ס"א.
- (86) הגהות הגר"א לברכות דף ס' ע"א.
- (87) מע"ר אות ע"ו, ודיוקים.
- (88) מע"ר אות ע"ו, ודיוקים.

(סד) בורא נ"ר החתימה בשם, בא"י חי העולמים⁹⁵. חי בצירי, והנוסח על כל מה שברא ולא בראת⁹⁶.

(סה) בנוסח ברכת מעין ג' והעלנו לתוכה ושמחנו בה, כי אתה וכו' ואין לומר ונאכל מפריה וכו' וחזתם על הארץ ועל המחיה. ועל היין חזתם על הארץ ועל הפירות⁹⁷. (ובאר"י שחזתם על הארץ ועל פירותיה צריך גם לפני החתימה לומר כן ונודה לך על הארץ ועל פירותיה⁹⁸).

(סו) לברהמ"ז נוטל רשות ומתחיל ברוך אתה, ולא ברוך ה' וב"ש⁹⁹.

(סז) כולם שותקין ושומעים עד שמגיע המברך לברכת הון ועונים המסובין אמן ומתחילים כולם מגודה לך¹⁰⁰.

(סח) סיום ברכה שלישית בונה ירושלים אמן¹⁰¹.

(סט) גם המברך עונה אמן זה בלחש¹⁰².

(ע) אחר תיבות אל יחסרנו עונה השומע אמן כי שם סיום ברכה רביעית¹⁰³ אבל המברך בעצמו אינו אומר שם אמן על ברכת עצמו¹⁰⁴.

(עא) בהרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת ולא ליום שכולו שבת¹⁰⁵.

(עב) הברכה במקום יערי ברח חזתמים אותה בשם ג"כ¹⁰⁶.

מקורות והערות

- (85) מע"ר אות ע"ו ומ"ה. וביאורו לסי' ר"ו.
- (86) ביאורו שם.
- (87) מע"ר אות ע"ו. וביאורו לסי' ר"ח ס"א.
- (88) כף החיים סי' ר"ח אות ח"ו.
- (89) מע"ר אות פ"ה.
- (90) תומע"ר תרנ"ו אות כ"ג. ועיין ביאורו לסי' קצ"ה ס"ג שכתב דעיקר ברכת זימון שיהיו כולם שומעים כל ברהמ"ז.
- (91) מע"ר אות פ"ו.
- (92) תומע"ר שם.
- (93) תומע"ר שם. עליות אליהו במעלות הסולם הערה כ"ב במעשה של החסיד המפורסם ר' ליב מטלו ששמע שבברהמ"ז ענה הגאון אמן על סיום הברכה אל יחסרנו. עיי"ש. וצ"ל דהמעשה היה שענה על ברכה של אחר אבל לא על ברכת עצמו. ועיין לקמן בהערה הבאה.
- (94) כ"כ הגר"א להדיא בביאורו לסי' רל"ו ס"ד שאין עונה אמן על ברכת עצמו אחר הטוב והמטיב.
- (95) תומע"ר שם.
- (96) ביאורו לסי' קפ"ח ס"ו.

(עג) נוסח ברכת המפיל אין אומרים ומאיר לאישון בת עין בהתחלת הברכה¹⁰⁷.

(עד) משמעות דעתו בביאורו שעכ"פ פסוקי דרחמי שבק"ש אומרים לאחר ברכת המפיל¹⁰⁸.

(עה) סיום יושב בסתר בק"ש שעה"מ עד כי אתה ה' מחסי. ולא יותר¹⁰⁹.

(עו) אומרים פ' במה מדליקין קודם תפלת ערבית דליל שבת כמנהג הספרדיים¹¹⁰.

(עז) ערבית בשבת מתחילין ברכו בצבור¹¹¹, ולאחר תפילת י"ח חזר הש"ץ והצבור ואומרים ויכולו. ומגן אבות אומר הש"ץ העם שומעין¹¹².

(עח) אם אמר בשבת יהיו לרצון לפני אלוקי נצור לא יאמר כבר אלוקי נצור כלל¹¹³. *

מקורות והערות

- (96) אמרי נועם דף ס' ע"ב.
- (96) ביאורו לסי' רל"ט. ועיין בשעה"צ לסימן רל"ט סק"ו.
- (97) הגהות הגר"א למס' שבועות דף ט"ו ע"ב. ועיי"ש בריטב"א מש"ב.
- (97) ביאורו לסי' ר"ע ס"א. וכתב שם הגר"א דהנכון בזה הוא מנהג הספרדים, דלאח"כ מה מהני. ור"ל דאי כמנהג האחר לומר אחר ערבית הא כבר קיבלו שבת ובלאו הכי לא יוכלו לחקו אם שכחו והדליקו בשמנים אסורים. ולפיכך אני תמה על מנהגנו לומר ב"מ אחר מושליוה"ש כיון דלדידן מקבלינן שבת במזמור זה (כבסי' רס"א ס"ד) א"כ שוב מה מהני אח"כ, ואצל הספרדים באמת אומרים ב"מ לפני מזמור לדוד הבו וכו' וי"א לאחר מזמור הבו וכו' לפני לכה דודי וכו' ואתי שפיר מנהגם. מיהו בספר ארץ חיים סתהון בס"י רס"א ס"ד מוכח דמנהג צפת היה ג"כ לומר ב"מ אחר מושליוה"ש וצ"ע בזה. ואני לעצמי נוהג לומר ב"מ לפני קבלת שבת דוקא. ובהי"א כלל ל"ד ס"ב כתב דמנהג בכל ישראל שאומרים אחר קב"ש קודם ערבית ב"מ. וכפי הנתבאר אין זה מנהג כל ישראל.
- (98) מע"ר אות קט"ו. ואתי לאפוקי שא"א והו"ר לפני ברכו. (ליקוטי דינים וביאורים בסידור דף ע"ג ע"ב). ולא נראה שיהיה זה כוונת המע"ר, דכבר פשוט בכל האשכנזים דא"א והו"ר בשבת כמ"ש בטור סי' רס"ו, לכן נראה לענ"ד דאתי לאפוקי שלא אומרים קב"ש בציבור, וכמ"ש כ"פ, שאין לקבוע פסוקים ומזמורים בצבור שלא הוזכרו בש"כ חוץ משש"י, ובפרט דסדר זה דקב"ש לא נזכר בקדמונים ולא היה נהוג בקדמונים כלל ואין גם בסידורי הקדמונים זולת משליוה"ש בכמה נוסחאות. וכל אחד יכול לומר לעצמו ובפרט שגם להאריז"ל שקרוב לזמנו הותחל בסדר זה, עיקרו ניתקן לאומרו בשדה ולא בביהכ"ס.
- (99) מע"ר שם, וביאורו לסי' רס"ח ס"ח.
- (100) אמרי נועם דף מ"ח ע"ב. דלפני יהל"ר הוי זה כטופס ברכות אמנם לאחר יהל"ר, שאינו או כטופס ברכות הוי זה תחנונים עיי"ש. ובספר תולדות אליהו (תולדות

עט) נוסח הקידוש. מדלג שלשה תיבות כי הוא יום¹⁰¹. אבל אומרים בקידוש תיבות כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים¹⁰².

פ) בשבת אין לומר בברכות השחר היר"צ השני שתצילני וכו', שהראשון הוא טופס ברכות שהוא באמצע ברכה, אבל השני אין לומר¹⁰³.

פא) בשבת בשחרית מתפללין בפירוד עד שוכן עד ומשוכן עד מתחיל הש"ץ. והוא בעצמו מתחיל ב"ש ואומר פד"ן בקול רם עד שוכן עד וכן ביר"ט¹⁰⁴.

פב) תפלת נשמת נקראת ברכת השיר ואין לדלג אותה כשאיחר בשבת¹⁰⁴.

פג) אין אומרים אצלו קרוב"ץ בשום שבת של כל ימות השנה, רק בארבע פרשיות ובשה"ג אומרים הקרוב"ץ אחר תפלת שחרית קודם אין כמוך. וא"א ובכן לך תעלה קדושה וכו' רק הפיוט שאחריו. ושל מוסף פ' שקלים ופ' החדש א"א כלל¹⁰⁵.

פד) הנוסח ביוצר אז ראית וספרת וכו' שאחרי ובכן לך תעלה וכו' בפרשת שקלים הוא, ככר הגדול כגודל ששים מנה והמנה מתחשב בעשרים וחמש סלע והסלע חציו וכו'¹⁰⁶.

פה) הפיוט אז ראית וספרת עד כל מגין, ל"ט חרוזין נגד ל"ט מלאכות של שבת¹⁰⁷.

פו) דיוקים בתפלת שבת. מאלף אלף אלפי וכו' בסגול האלף והלמד.

בעמידה. וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים, בנוסח על הכל הנוסח ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו בנו לעיני וכו'¹⁰⁸.

מקורות והערות

הגר"א מקאליש) דף 57 כתב, דהגר"א מקאליש לא היה אומר אלקי נצור בשבת כלל. ולכאורה מסתבר מאד שלא לומר כלל, דהשתא ברכות אמצעיות ביטלו מפני הטורח והעמידה על ברכה אחת כ"ש אלקי נצור שאינה חיוב כלל ורק נהגו בזה בודאי מסתברא שאין לאומרה. מיהו באו"ז ה' מוצ"ש סי' פ"ט, משמע להדיא שאומרים, וכ"ה משמעות הבה"ג, והרא"ש, והטור בס' ר"כ, והשר"ע בס' רפ"ח סי'. וכ"כ המאירי בחדושו לברכות.

101) מע"ר אות קכ"א. וביאורו לסי' רע"א סי'.

102) ביאורו שם.

103) אמרי נועם דף מ"ח ע"ב.

104) מע"ר אות קכ"ו.

104*) חיי"א כלל י"ט סי' שכמדומה ששמע כן משם הגר"א.

105) מע"ר אות קכ"ז.

106) כן הוגה באיוה סידורים וחומשים וכתוב שם דכ"ה גי' הגר"א.

107) תומצ"ר תרנ"ו אות ל"ג.

108) מע"ר אות קכ"ח. דיוקים.

פז) יקום פורקן ומי שבירך ואב הרחמים וכשמברכין החדש א"א א"ה רק כשמברכין ר"ח אב אומרים אותו¹⁰⁹.

פח) בקדושת נעריצך א"א אחד הוא אלקינו, כדי שלא יאמרו שני פעמים אחד, רק מתחילים הוא אלהינו¹¹⁰. ואומרים להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם בלי הפסק כי הוא פסוק אחד¹¹¹.

פט) נוסח ברכה שלישית מבהמ"ז בשבת¹¹² נחמנו ה' אלהינו בבנין ירושלים עירך ובציון משכן כבודך ובמלכות בית דוד משיחך ובבית הגדול והקדוש וכו', כדעת הר"ף ז"ל¹¹². ומסיים בנחמה, דהיינו שיאמר רצה והחליצנו עד והראנו וכו' עיר קדשך והעלנו לתוכה ונחמנו בה כי אתה הוא בעל הנחמות¹¹³ ברוך אתה ה' מנחם ציון בבנין ירושלים אמן. וי"א שאומר והראנו ה' אלקינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות¹¹⁴. ברוך אתה וכו'. ואם חל ר"ח או יר"ט בשבת שאומרים יעלה ויבוא יאמר יעלה ויבוא לפני והראנו וכו' כדי שחיה אח"כ מעין החתימה סמוך לחתימה^{113 114}.

צ) בברהמ"ז לא היה הגר"א אומר בשבת רק עד הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא עד בכלל ולא יותר¹¹⁶.

מקורות והערות

109) מע"ר אות קל"ח.

110) שו"ת בגדי ישע סי' ל' בשם הגר"א הובא במעלות הסולם (עליות אליהו)

הערה י"ג אות ה'.

111) מע"ר אות קל"ט. דיוקים.

112) וה"ה ביו"ט. (הרמב"ם פ"ב מהל"כ הל"ה), ושבלי הלקט (בסדר פסח

אות רי"ח) כתב דרך בשבת אומר נחמנו, ודבריו דברי קדמוני לא זכיתי להבינם, דמאי שנא. *

112*) מע"ר אות קמ"ו. ביאורו לסי' קפ"ח ס"ד.

113) הגהת שערי רחמים.

114) כן סידר הג"מ רנה"ל ז"ל בסידור הגר"א (הישן).

115) ודע דלפי זה הדבר הוא פשוט דגם בברכה אחת מעין שלש צריך לומר נוסח זה, דמאי שנא, ולכן זהו הנוסח שצריך לומר שם, לאכל מפריה ולשובע מטובה, נחמינו ה' אלקינו בבנין ירושלים עירך וציון משכן כבודך ובמנוחתך ובהיכלך ורצה והחליצנו ביום השבת הזה והראנו ה' אלקינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך והעלנו לתוכה ונחמנו ושמחנו בה כי אתה וכו'. וכן אני נוהג.

116) ספר הליקוטים כת"י, בספר הגאון החסיד מוילנא עמוד ק' בשם תלמידיו שראוהו כן נוהג. ויש לעיין שבתולדות אליהו להגר"א מקאליש ע' 57, כתב, דהגר"א מקאליש היה אומר בשבת רק עד אל יחסרנו. אולם באו"ז הלכות מוצ"ש סי' פ"ט כתב להדיא דשרי כיון דתיקנו חכמים וכו'. *

- (צא) בימות החורף א"א ברכי נפשי במנחה בשבת¹¹⁷.
 (צב) בזמירות למוצ"ש זרענו ושלומנו או זוכיותנו ירבה וכו'. זכר זאת ליעקב ולא אלה שהוא מעשה עגל כמ"ש גם אלה תשכחנה¹¹⁸.
 (צג) כשאומרים חצי הלל לא היה הגר"א מברך לא לפניו ולא לאחריו אלא הש"ץ מברך וכיוון להוציא וענה אמר וקרא בלא ברכה¹¹⁹.
 (צד) בהלל פסוק יאמר נא וכו' ויאמרו נא הש"ץ לבד אומר והצבור שומעין ועונין הדוד. ודוקא ביום שמדלגין אבל ביום שגומרים גם הצבור אומרים כל הפסוק עד חסדו¹²⁰.
 (צה) ביהללך הנוסח יהללך ה' אלקינו כל מעשיך¹²¹. ע"ד הכתוב יודוך ה' כל מעשיך¹²².
 (צו) בתפלת מוסף דר"ח הנוסח זכרון לעולם היו תשועת וכו' כי עד מזבח חדש הכל לשון עבר, וממזבח מתחיל בקשה על העתיד¹²³.
 (צז) בר"ח א"א שיר של יומו ואומרים במקומו בב' ימים דר"ח ברכי נפשי שהוא שיר של ר"ח ודוחה אפילו של שבת ופשיטא של חנוכה¹²⁴.
 (צח) בענין שש"י כלל זה נקוט בידך, א"א שני מזמורים ביום אחד. ושל ר"ח דוחה את כולם אפי' של שבת ושל שבת דוחה של יו"ט וחור"מ וחנוכה¹²⁵.
 (צט) נוסח קדוש לבנה¹²⁶. פועלי אמת שפעולתן אמת¹²⁷. וללבנה אמר שתתחדש באור יקר ועטרת תפארת וכו' בא"י מקדש חדשים. כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע ביד כך אם ירקדו אחרים כנגדי לא יגעו בי.
 אין אומרים שום פסוקים לא לפני הקדוש ולא לאחריו רק מתחיל בא"י וכו' ומסיים סימן טוב וכו' והולך לו¹²⁸.

מקורות והערות

- (117) מע"ר אות קמ"ח.
 (118) שם אות ק"ו.
 (119) חומע"ר תרנ"ו אות מ'.
 (120) מע"ר אות קנ"ב.
 (121) שם אות קנ"ג.
 (122) חומע"ר תרנ"ו אות מ"א.
 (123) מע"ר אות קנ"ו.
 (124) שם אות קנ"ו.
 (125) שם אות קנ"ח.
 (126) מע"ר אות ק"ס. כפי הנמסר שם משם הרב ר' בנימין משקלאב בשם הגר"א.
 אפס לא אשתמיט שום אדם מהעומדים לפניו לומר שנהג כן.
 (127) במע"ר תרנ"ו הגי' פועל אמת שפעולתו אמת.
 (128)

- (ק) ביו"ט אין אומרים מערבית כלל¹²⁸. ואפילו האומרים אין משנין את התימת הברכה של גאל ישראל¹²⁹.
 (קא) קרוב"ץ של רגלים אומרים אחר הלל קודם אין כמוך. ואומרים בנגוז וא"א ובכן לך תעלה קדושה. ומוסף יום ראשון של פסח ושל ש"ע ושחרית ומוסף של ר"ה ויה"כ אומרים בתוך התפלה¹³⁰.

מקורות והערות

- (128) מע"ר אות קס"ב.
 (129) פאת השלחן הלכות אר"י סי' ב' אות כ"ד בשם הגר"א.
 (130) מע"ר אות קס"ג. ומ"ש דמוסף יום ראשון של פסח ושל ש"ע ור"ה ויה"כ"פ אומרים בתוך התפלה. עיין בדברי שלמה להג"מ שלמה הכהן ו"ל על המע"ר שתמה דאם דעתו שאין להפסיק בפיוטים, למה בר"ה ויה"כ"פ וטל וגשם מפסיקין ותירץ משם הגאון ר' יוסף ו"ל כי בזמנים אלו הפיוטים מדברים מענין אותה ברכה ממש משא"כ בכל מועדי ושבחות השנה ועיי"ש עוד תירוצו. ולענ"ד לתרץ בהקדם מה שכתבו משם הגר"א באמרי גועם דף מ"ח ע"ב דכל בקשות ותחנונים שהם בתוך הברכה נעשים כסופס ברכות ומותר לאומרים בשבת ואין בהם איסור תחנונים משא"כ הנאמרים שלא בתוך הברכה אסורים לאומרים בשבת ומשור"ה לא אומרים א"מ בר"ה ויה"כ"פ שחל בשבת אף שאומרים פיוטים וסליחות בתוך הברכה. ובאמת הם הם דברי הריב"ש בס"י תרי"ב והובאו להלכה באור"ח סי' תרי"ט ס"ג ועיי"ש בביאור הגר"א ש"כ. (אלא דהוא תמיהה עצומה שם, הלא בליל יוה"כ"פ א"א הסליחות בתוך הברכה ואין הובאו שם להלכה דברי הריב"ש המתיר לומר בתוך הברכה, לענין ליל יוה"כ"פ וצ"ג ואכמ"ל). ולפי"ז אתי שפיר דבר"ה ויה"כ"פ וטל וגשם ששם הפיוטים הם ממש תחנונים ובקשות הוצרכו לומר דוקא בתוך התפילה כי היכי דיהיו טופס ברכות משא"כ בשאר פיוטים דרגלי ושבחות השנה שאינם בקשות כ"כ על כן לא חש לאומרים בתוך התפלה ואדרבה שם מכריעה מעלת חשש איסור ההפסק בתוך הברכה. ואף שגם בר"ה ויה"כ"פ וטל וגשם נראה שאין חשש איסור התחנונים שלא בתוך הברכה אלא דוקא בחלו בשבת דחמירי משא"כ בחלו בימי החול דהרי בזה לא אסר אדם מעולם לומר אבינו מלכנו אף שאינו בתוך הברכה. ואף שאיסור תחנונים לכאורה שייך גם ביו"ט בחול, דמאי שנא, מ"מ מדהוא צורך היום, בר"ה ויה"כ"פ שהם ימי דין וכה"ג בפסח וסוכות שנידונים על המים והתבואה, לכן התירו, דאם לא עכשיו אימתי, ורק בחלו בשבת החמירו. וא"כ עכ"פ בחלו בחול היה צריך לומר הפיוטים לאחר התפלה ולא בתוך התפלה. מ"מ נראה דבזה לא חילק, משום שלפעמים יבואו בשבת. *

ודע דתלמידי הגר"א בבואם לירושלים הנהיגו לומר פיוטי טל וגשם לפני תפלת מוסף בלחש כדי שלא להפסיק באמצע התפלה. (ועיין בסידור הגר"א (הישן) דף צ"ו ע"א אות ה') והוא עפ"י מנהג הספרדים באר"י כמ"ש בתשובת דבר שמואל אבוהב סי' קמ"ט כי כן מנהג א"י וסביבותיה. (והו"ד באר"ח סתהון סי' ס"ח ס"א). והנה עפ"י כל הנ"ל עדיף ספי, על כל פנים בחל יום אמירת טל וגשם בשבת, לומר זה דוקא בתוך התפלה

קב) בשעת הוצאת ס"ת אין אומרים רק בריך שמיא ולא שום רבש"ע ומנגנין על הכל כל פסוק בפ"ע ביו"ט. היינו הש"ץ מנגן על הכל עד ויתנשא ואח"כ חוזרין הציבור ועונין אותו פסוק וחוזר הש"ץ ומנגן שמו וכו' וחוזרין הציבור וכן עד גמירא¹³¹.

קג) כשאומרים ותערב אין משנים נוסח החתימה ומקדימים ושם נעבדך וכו' לותחונה וכו' ותותמים המחזיר שכינתו לציון¹³².

קד) לא יאמר הש"ץ אר"א רק תיכף כשמסיים הש"ץ ולך נאה להודות קורא אחר כהנים ולא הש"ץ. והש"ץ מקרא לכהנים יברכך וכו'¹³¹.

קה) בג"כ לשמוע כל מלה מפי הכהנים ולא לומר שום פסוקים¹³².

קו) בשבת חזה"מ או יר"ט שחל להיות בשבת הנוסח בהשיאנו ואמרת לברכנו קדשנו במצוותיך וכו', וא"א רצה במנוחתנו¹³³ וכן א"א רצה במנוחתנו באר"א מלך רחמן רחם עלינו¹³⁴. אבל והנחילנו באהבה וברצון אומרים שצריך לכלול ולסיים גם בשל שבת¹³⁴.

קז) אחר עלינו אומרים שיר היחד ושיר הכבוד אם יש שהות. ואומרים במתן ובניגון פסוק בפסוק. ואין הש"ץ ולא הציבור מדלג שום פסוק. רק הש"ץ אומר פסוק א' והציבור חוזרין ואומרים אותו פסוק ועוד פסוק א' והפסוק שהציבור מוסיפין גם הש"ץ אומר עמהם. ומוסיף פסוק אחד בקר"ר וכן עד סוף שה"כ. ואח"כ אומרים מזמור השייך לאותו יום כמבואר כל אחד במקומו ומעודו. קדיש. ארון עולם¹³⁵.

קח) בשבת הגדול במנחה אין אומרים עבדים היינו מטעם המבואר במכילתא ונשנה בהגדה. יכול מר"ח תלמוד לומר בעבור זה בשעה שמצה ומרור וכו'¹³⁶.

מקורות והערות

וכדעת הגר"א כאן, כי היכי דיהיו הבקשות והפיוטים מטופס הברכות. ומנהג מרן החזון איש וצ"ל היה אף באר"י לומר תמיד טל וגשם באמצע התפילה. וכן נוהגים עכשיו בבית המדרשו וכמו כן בכלל חזון איש. וכן נוהגים קהילות החסידים ועוד קהילות.

(131) מע"ר אות קס"ד.

(131*) שם אות קס"ח.

(132) שם אות קס"ו.

(133) שם אות קס"ט.

(134) תומע"ר תרנ"ו אות מ"ו.

(135) מע"ר אות ק"ע.

(136) ביאורו לסי' ת"ל. מע"ר אות קצ"ו.

קט) בע"פ אחר חצות היה אומר פסוקי עשיית קרבן פסח שבתנ"ך. היינו בפ' בא. מן ויאמר ה' אל משה ואל אהרן עד פסח הוא לה'. ומן ויקרא משה עד כן עשו. ומן ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חוקת הפסח עד כן עשו. ובפ' אמור אלה מועדי ה' עד פסח לה'. ובפרשה בהעלותך. וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד ולאזרח הארץ. ובפ' פינחס פסוק ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה'. ובפ' ראה. שמור את חדש האביב עד לא תעשה מלאכה. וביהושע מן ויחנו בני ישראל בגלגל עד בעצם היום הזה פרק ה'. ובמלכים ב' פרק כ"ג מן ויצו המלך את כל העם עד לה' בירושלים. ובדברי הימים ב' פרק ל' מן וישלח יחזקיה על כל ישראל עד וירפא את העם. ובפרק ל"ה מן ויעש יאשיהו בירושלים עד נעשה הפסח הזה¹³⁷. *

קי) בהגדה. אחר הלל אומרים תיכף החדו לה' וכו' (הלל הגדול). נשמת ישתבח ומסיים בברכת ישתבח. וא"א יהללך כלל¹³⁷.

קי"א) בשביעי ואחרון של פסח אומרים (בפסד"ז) מויושע עד סוף השירה פסוק בפסוק¹³⁸. ומנגן ש"ץ¹³⁹ פיוט אי פתרוס (זולת). יום ליבשה (גאולה) בקול זמרה. פסוק בפסוק¹³⁹. ובאחרון של פסח גם פיוט לבעל התפארת (אופן). אומרים. (לאחר אין כמוך. כדלעיל באות ק"א) בקול זמרה פסוק בפסוק¹³⁸ ובשביעי פיוט אמרו לאלקים (שאחרי ימלך ה' וכו'). ובשמיני פיוט מה מועיל רשע וכו' (שם)¹³⁸ ומסיים הש"ץ בכל מיני חרוזים שהוא סוף הענין¹³⁸. ואח"כ כל פיוט השירה בו' וח' ¹³⁸ (ואומרים הכל לאחר הלל. כנ"ל) כשהקהל מסיימים מתחיל הש"ץ לנגן מן אילי הצדק ידועים. כולו בניגון עד וירא ישראל¹³⁹ וכן כל פיוט השירה בו' ובח' מנגן הש"ץ כנ"ל¹³⁸. ובשבת חזה"מ מנגן¹³⁸ הפיוט דודי שליט בכל מפעל (אופן) עד גמירא. מאריכים בתורה וקול זמרה¹³⁸. שהש"ץ מנגן חרוז דודי עד במטה ובמעל. וחזרו הקהל ואמרוהו בנעימה. ואח"כ התחיל ש"ץ לנגן מן ראשו עד שפת יתר וחזרו הקהל וכן עד סיום לשם מגדול עוז¹³⁹.

מקורות והערות

(137) מע"ר אות ק"צ. ובסדר אמירת קרבן פסח כפי דעת מרן הגר"א שנדפס בירושלים ישנם בסופו תוספת פסוקים בעזרא ו' ויעשו בני הגולה וכו' עד בית האלקים אלקי ישראל. שנתעורר להגאון האדו"ת שנשמטו מסדר אמירת ק"פ עד כה. *

(137*) מע"ר אות קצ"א. עיין מ"ש בכירור נוסח יהללך וישתבח בע' ג"ח.

(138) מע"ר אות קצ"ג.

(139) מע"ר תרנ"ו.

קיב) כשחל יום ח' דפסח בשבת אין מחליפים הפיוט לומר של ז' דפסח וטעות נפל לעולם להחליף הפיוט כשחל להיות בשבת. רק בר"ה משום שופר וכן בסוכות משום לולב.¹⁴⁰

קיג) שיר של יום לימי הפסח. יום א' קיד, בצאת ישראל. ב) ע"ה. משכיל לאסף. ג) פ. רעה ישראל.¹⁴¹ י"א משום רבינו להיפך יום ב' פ. יום ג' ע"ה.¹⁴² ד) ק"ה. הודו לה' קראו. ה) קל"ה. הללו את שם. ו) ס"ה. הריעו לאלקים. כל המזמורים הללו חל שבת בא' מהם נדחה מפני שיר של שבת ולמחרת השבת מתחיל משיר שפסק ואומר בכל יום כסדר הנ"ל והאחרון נדחה.¹⁴³ (ואם חל יום ראשון דפסח בשבת מתחיל למחרתו מקיד, וס"ו נדחה.¹⁴⁴ שביעי של פסח י"ח למנצה לעבד. אחרון של פסח קל"ו הודו לה' כי טוב.¹⁴⁵ ואם חל שביעי של פסח בשבת אומר למחר י"ח וקל"ו נדחה.¹⁴⁶ ואם חל שבת באחרון ש"פ נדחה קל"ו מלפני מושלה"ש.¹⁴⁷

קיד) בשבועות אומרים יוצר ועתה בנים שירו למלך (אופן ליום א') אומרים בקול זמרה פסוק בפסוק.¹⁴⁸ ואומרים אותו בשני הימים.¹⁴⁹ ופיוט ה' קנני ראשית דרכו (שבחזרת הש"ץ אחרי אל נא לעולם וכו') ופיוט עשרת הדברות אומרים (אחר הלל) כמתן ונעימה והש"ץ מפסיק בנעימה כל ענין וענין.¹⁵⁰ קטו) שיר של יום לשבועות יום א' י"ט. יום ב' ס"ח.¹⁵¹ והרב יעקב כהנא מסופק כמדומה לו שגם ביום א' אמר מזמור ס"ח. ועכ"ז נהג לומר שניהם.¹⁵² קטז) קריאת איכה בלילה. החזן מברך על מ"מ וקורא מתוך מגילה כתובה על קלף עם עמודים וכולם שותקים ושומעים.¹⁵³

מקורות והערות

- 140) תומע"ר תרנ"ו אות נ"ג.
- 141) מע"ר אות קצ"ד.
- 142) תומע"ר תרנ"ו אות נ"ד.
- 143) שערי רחמים, וכן המנהג באר"י. ועיין לקמן בהערה 185.
- 144) כ"ה בשע"ר הנ"ל שכתב שאם חל שבת באחד משני ימים האחרונים דפסח או שבועות וכן בשני יו"ט הראשונים דסוכות או בשני יו"ט האחרונים דסוכות נדחה ממ"נ שיר של יום שני.
- 145) מע"ר אות קצ"ה.
- 146) מע"ר תרנ"ו.
- 147) מע"ר אות קצ"ו.
- 148) תומע"ר תרנ"ז אות נ"ו.
- 149) עיין מע"ר אות קצ"ה. ועל קריאת איכה ביום אין מברכים אפילו אם לא קראו בלילה. וכדברי במק"א.

קיו) בט"ב ויהיכ"פ אין מברכין בבקר שעשה לי כל צרכי והמעביר שינה.* ומברכים בערב לאחר נעילת המנעלים ורחיצת הפנים.¹⁵⁴ ואין מברכים ענטי.¹⁵⁵

קיז) בט"ב אומר הש"ץ כחזרת הש"ץ בשחרית עננו.¹⁵⁶

קיט) א"א שיר של יום.*¹⁵⁷

קכ) בסליחות א"א קודם כל סליחה כרחם אב כ"א קודם הסליחה הראשונה

וקודם העקידה.¹⁵⁸

קכא) בסליחה אין מי, שונין החרוז הראשון.¹⁵⁹

קכב) בסליחות אין אומרים וידוי אשמנו כי אם פעם אחד ולא ג"פ.¹⁶⁰

קכג) בר"ה ויהיכ"פ אומרים שיר הכבוד בבקר לפני התפלה.¹⁶¹

קכד) כל הרשעה כלה כעשן, בכף.¹⁶²

קכה) אין משנין בר"ה ויהיכ"פ ועשרית נוסח סיום הברכה של המברך את עמו ישראל בשלום.¹⁶³

קכו) בחזרת הש"ץ אין אומרים הצבור וכתוב ובספר כי אם הש"ץ לבדו.¹⁶⁴

קכז) הפיוט מר"ה ויהיכ"פ אומרים בתוך התפלה, רק בקדושה אין מפסיקין בפיוטים ואומרים הפיוט מכל הקדושה קודם לדור דור וכו'.¹⁶⁵

קכח) קדושה אומרים ביחד.¹⁶⁶

קכט) משמעות הגר"א דמסכים להרמ"א לומר בר"ה כל נוסח א"מ אפי'

במקום שמוזכר חטא.¹⁶⁷

מקורות והערות

- 149) מע"ר אות ט'.
- 150) ביאורו לס' תר"יג ס"ב. ובר"ם הל"ת פ"ז הל"ח.
- 151) שם אות קצ"ט.
- 152) מע"ר תרנ"ו אות ר"ב.
- 153) שם, ור"ל דהחזן אומר החרוז הראשון, ואחריו הקהל, כנ"ל כוונתו.
- 154) מע"ר אות ר"ב.
- 155) מע"ר אות ר"ח ור"ז.
- 156) מע"ר אות ר"ג.
- 157) פאת השלחן, הלכות אר"י סי' ב' אות כ"ד משם הגר"א.
- 158) מע"ר אות ר"ד.
- 159) מע"ר אות ר"ה.
- 160) מע"ר תרנ"ו, ור"ל לאפוקי ממנהג העולם בר"ה ויהיכ"פ שאומרים לפני קדושה הפיוט וכל אחד גומר לעצמו הפיוט וממשיך לצעוק קדוש קדוש וכו'. אלא צריכים כולם להמתין על החזן שיאמר וקרא זה אל זה ואמר ואז אומרים קדוש וכו'.
- 161) ביאורו לס' תקפ"ד סע"א.

קל) א"א י"ג מידות בהוצאת ס"ח¹⁶¹.

קלא) א"א שום מזמור קודם תקיעת שופר ולא יהיה רצון הנדפס במחזורים ולא ובכן יה"ר בין כל סדר וסדר¹⁶¹.

קלב) הקפיד (לפעמים) לנגן הקדיש שאחר מוסף לכבוד יו"ט¹⁶².

קלג) אם נמשכת התפילה בר"ה עד חצות מתפללין מנחה קודם הסעודה וא"א אז א"מ¹⁶².

קלד) שיר של יום לר"ה ב' ימים פ"א הרנינו ואומרים אותו בבקר אחר שיר הכבוד¹⁶³. (ואם חל בשבת י"א מזשליה"ש¹⁶⁴ וי"א פ"א הרנינו¹⁶⁵ וי"א מחמת הספק שניהם. אחד קודם התפלה ואחד לאחר¹⁶⁶).

קלה) בשבת שובה אומרים צדקתך צדק וכו'¹⁶⁷.

קלו) הוידוי אשמנו וכו' ועל חטא וכו' אומרים בסוף השמרי' לפני פסוק יהיו לרצון דוקא, ודהיינו שלא לומר לפני א"א תבא וכו' פסוק יהיו לרצון. דכיון שאמר זה כבר נשלמה תפילתו, וחכמים התקינו לומר הוידוי בתוך התפלה עדיין, וא"כ לא יצא כלל¹⁶⁸.

קלז) הוידוי אשמנו ועל חטא בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ לבדו והצבור שומעין¹⁶⁹.

קלח) יוצר (אופן) בשכ"מ מלכותו בקהל וכו' א"א אותו אחר קדושה דיוצר כ"א בתוך חזרת הש"ץ אחר שמסיימים ליושב תהילות לרוכב ערבות קדוש וברוך שאחר הפיוט דקדוש וברוך אומרים בשכ"מ מלכותו בקהל וכו' עד גמירא¹⁷⁰. קלט) בבקר אחר שיר הכבוד אומרים שיר של יום מזמור ל"ב אשרי נשוי פשע¹⁷¹.

מקורות והערות

- (161) מע"ר אות ר"ו.
- (162) שם אות ר"ו. ותיבת לפעמים ליתא במע"ר תרג"ו.
- (163) שם אות ר"ה.
- (164) כמו יו"ט דעלמא שנדחה מפני שבת.
- (165) דהוי דוגמת ר"ח שדוחה של שבת.
- (166) שלשת המנהגים מובאים בלוח אר"י להגר"מ כשחל ר"ה בשבת.
- (167) ביאורו לס' תר"ב. ודלא כמהר"ל שכתב שא"א.
- (168) אמרי נוצם דף ג' ע"ב משם הגר"א.
- (169) מע"ר אות ר"ג.
- (170) שם אות ר"ד.
- (171) שם אות רט"ו. ובשבת אומרים מזמור שלה"ש.

קמ) בסליחות. ה' ה' אל וכו' אומרים בטוח אני בזאת ולא באלה¹⁷². קמא) בסוכות אומרים פיוט אז היתה חנית סוכו (שלאחר אל נא וכו' שבחזרת הש"ץ). ש"ץ וקהל פסוק בפסוק בנעימה וזמרה¹⁷².

קמב) הושענות מתחילין להקיף באות ראשון מאותיות א"ב ומסיימין ההקפה באות ת' והש"ץ והצבור אומרים אות באות. וקודם כל אות אומרים הושענא. היינו הש"ץ אומר הושענא אבן שתיה, והצבור עונין כן אחריה, וכן בכל אות עד שמסיימין ההקפה¹⁷².

קמג) גם בקידוש דליל שני מברכים שהחיינו אחר לישב בסוכה¹⁷³. קמד) בשבת חוה"מ אף של סוכות חותם המפטיר מקדש השבת לבד ואינו מזכיר של חג¹⁷³.

קמה) משמעות דעתו שבשבת אין אומרים הושענות כלל¹⁷⁴. קמו) סדר שמחת בית השואבה שהיה נוהג בה הגר"א, אומרים ט"ו שיר המעלות שבתהילים, אח"כ מזמורים אלו, י"ד, כ"ד, כ"ט, ס"ו, קל"ו, אח"כ ד' משניות רצופים מפרק החליל סוכה פ"ה, ואח"כ ו' פעמים, אשריכם ישראל אפי' פושעים שבכם מלאים מצוות כרמון, אשריכם ישראל כשאתם עוסקין בשמחת בית השואבה כונס הקב"ה לכל פמליא דיליה, ואומר ראו בנים החביבין שיש לי, דשבקין צערא דידהו ועסקין בדידי, מיד נתמלא רחמים על ישראל, אשריכם ישראל, שאתם חוטבים חטיבה אחת להקב"ה, והוא חוטב חטיבה אחת לישראל, אשריכם ישראל, שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה כדי לטהר עוונותיהם של ישראל, אשריכם ישראל שאין המלאכים אומרים שירה עד סיומן של ישראל, אשריכם ישראל שהקב"ה נקרא אלהי ישראל, ואח"כ אומרים, על ישראל אמונתו וכו', ואחר כל סדר זה אומרים פסוק ושאתם מים בששון ממעיני הישועה, לה' הישועה על עמך ברכתך סלה¹⁷⁵.

מקורות והערות

- (171) עיין לעיל בסעיף צ"ב.
- (172) שם אות רכ"ה.
- (173) מע"ר אות ר"ט.
- (173) שם אות רכ"ו.
- (174) משמעות ביאורו בס"ס תר"ס ועיין בדמש"א, ועיין לעיל בהערה 130 דכל שאינו בטופס הברכה יש לחוש גם לאיסור תחינה בשבת.
- (175) כל הסדר הוא מספר ביאור על תהלים כפליים לתושיה להרב יצחק אליהו לנדוי (וילנא תרנ"ג) ששם הובא סדר זה מפי הר"ש לוריא, שכן עשה ונהג הגר"א, ומשם הועתק לספר הנפלא, הגאון החסיד מוילנא לידידי הרב בצלאל לנדוי נ"י עמוד ק"ד.

קמז) בחושענא רבא מנגנין על הכל כל פסוק בפני עצמו. הפיוט קול מבשר ואומר, פסוק בפסוק במתן ובנעימה.¹⁷⁶

קמח) בליל שמ"ע אומרים מזמורים אלו. ח' י"ב י"ט כ"ד כ"ז כ"ט ל"ג ל"ד ס"ז צ' ק"ד ק"ז ק"א ק"ב ק"ו קכ"ב קכ"ז קל"ד קל"ז קמ"ה קנ"י.¹⁷⁷ קמט) בשמיני עצרת הנוסח בתפלה וקדוש יום שמיני חג העצרת הזה.¹⁷⁸ וי"א יום חג שמיני עצרת הזה.¹⁷⁹

קן) בשמ"ע וש"ת אומרים הלל פסוק בפסוק בנעימה. ופסוק אפסוני אומרים ביחד עם פסוק ובשם ה' מפני שפסוק אפסוני מסיים צרה ויגון אמצא ואין לסיים בדבר רע.¹⁸⁰

קנא) מפני שמאריכין מאד בהלל של ש"ת פסוק בפסוק ברינה וקול זמרה ע"כ א"א הפיוט של ש"ת כ"א שישו ושמוח ואגיל ואשמח ורשויות לחתן תורה ולחתן בראשית.¹⁸¹

קנב) בשמיני עצרת אומרים פיוטים ברינה וקול זמרה האדרת והאמונה. ויאתיו. תתברך ותשתבח שבמעמדות אחר אני מאמין, וכיוצא בזה מפיוטים ושמהים שמחה גדולה. ובש"ת היו מקיפין הבימה עם הס"ת שבעה פעמים אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם.¹⁸² ואומרים הנוסח הנדפס בסידורים.¹⁸³ ומנגנים התשבחות הנ"ל וגם הברוך שמך שבשערי ציון שחיבר האריז"ל. וגם אתה הוא אלקינו וכו' הנדפס במחזורים.¹⁸⁴ והוא ז"ל היה הולך לפני הס"ת שמח מאד ברוב עוז וחדה וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת. ואחר סיום המשוררים החרוז. אמר הוא אחריהם.¹⁸⁵

קנג) שיר של יום לסוכות. א) ע"ו. גודע ביהודה. ב) יו"ט שני של גלויות. מ"ב. כאיל תערוג. ובא"י הוא א' דחוה"מ כ"ט. הבו לה'. ג) בחור'ל יום א' דחוה"מ כ"ט. הבו. ובא"י הוא ב' דחוה"מ ג', ולרשע אמר אלהים. ד) בחור'ל יום ב'

מקורות והערות

- (176) שם אות רכ"ז.
- (177) כ"ה בשערי רחמים, ואף שלא ידעתי מתי אומרים מזמורים אלו, ומה הטעם.
- מ"מ לא מנעתי מלהעתיקם.
- (178) מע"ר אות רכ"ח. ושע"ר.
- (179) מע"ר תרנ"ו.
- (180) מע"ר אות רכ"ט.
- (181) שם אות רל"ב.
- (182) שם אות רל"ג.
- (183) חיי"א כלל קנ"ג ס"ז משם הגר"א.

דחוה"מ ג', ולרשע אמר אלהים. בא"י יום ג' דחוה"מ. החלק השני מזמור צ"ד. מי יקום לי וכו'. ה) בחור'ל יום ג' דחוה"מ. כל מזמור צ"ד. ובא"י הוא יום ד' דחוה"מ. החלק הראשון מזמור צ"ד עד מי יקום. ו) בחור'ל הוא יום ד' דחוה"מ ובא"י ה' דחוה"מ. פ"א הרנינו. ז) הו"ר פ"ב ימוטה. ואם חל שבת באחד מימי חוה"מ ימוטו ידחה.¹⁸⁶ אם חל שבת ביום א' דסוכות אומרים למחרתו הבו לה'. בא"י, ונודע ביהודה נדחה.¹⁸⁴ ובחור'ל אומרים נודע ביהודה. וכאיל תערוג ידחה.¹⁴⁴ דאליכ לא משכחת לה ימוטו לעולם.¹⁸⁵ כן יסד ותיקן אדמו"ר עפ"י גמרא סוכה.¹⁸⁵ בש"ע י"ב, הושיעה ה'. לש"ת. ח' ה' אדונינו. ואם חל שמ"ע בשבת אומרים למחר בש"ת י"ב הושיעה ה'.¹⁴⁴

קנד) נוסח הברכה להדליק נר חנוכה.¹⁸⁶ קנה) שש"י לשמונת ימי חנוכה מזמור ל' מזמור שיר חנוכה וכו'.¹⁸⁷ ובשבת אומרים רק שש"ש.¹²⁵ ובר"ח רק ברכי נפשי.¹²⁵ קנו) א"א הקרוב"ץ בפורים.¹⁸⁸ קנז) שש"י לפורים על אילת השחר כ"ב.¹⁸⁹ ובשבת (במקפץ) אומרים של שבת.¹²⁵ קנז') במגילה הנוסח להשמיד להרוג וכו' להרוג בלא ואו ולא להרוג.¹⁹⁰

מקורות והערות

- (183) שם אות רל"ד.
- (184) כן המנהג. וכן מדויק גם בשערי רחמים, שבסוכות כתב, דאם חל שבת באחד מימי חוה"מ ולא כתב כדכתב בפסח שאם חל שבת מיום א' ולהלן, ומוכח דדוקא בחל שבת באחד מימי חוה"מ אומרים אותו היום למחרתו אך כשחל בא' דסוכות דחינו לגמרי את מזמור היום. ועיין לקמן בהערה 185 את טעם השינוי בין פסח לסוכות.
- (185) כ"כ בחי' הרש"ש לסוכה דף נ"ה ע"א ראה זו, דאם נאמר נודע ביהודה למחר זנויז גם אז כל הסדר, אין מציאות אף פעם לימוטו. לא כן אם נבטל הנודע ביהודה ונתחיל ביום א' הבו יש מציאות בשנה ההיא לימוטו, ע"כ. ולפי"ז בפסח שאין טענה זו קיימת, דשם אפי' נאמר היום דיום א', למחרתו, עדיין יש מציאות למזמור האחרון, והוא אם חל פסח ביום א'. לכן שם דחינו היום דיום ראשון למחרתו בחל יום א' בשבת.
- (185) תומע"ר תרנ"ו אות מ"ג.
- (186) מע"ר אות רל"ט.
- (187) שם אות רמ"א.
- (188) שם אות רמ"ז.
- (189) מע"ר אות ר"ו.
- (190) שם אות רמ"ד.

קנח) אין מברכין שהחיינו על קריאת המגילה דיום¹⁹⁰. ולנשים מברכים ג"כ על מקרא מגילה¹⁹⁰.

קנט) במנחה דשבת ושני וחמישי בבקר א"צ לקרות רק י' פסוקים ואין להוסיף שלא לצורך. ואם סמוך ב' פסוקים לפתוחה או לסתומה קוראין עד פתוחה או סתומה¹⁹⁰.

אבל ביום החמישי שלפני שבת בראשית קורין עם השלישי עד אחר יום החמישי כיון שבמקדש היו קורין ביום חמישי פרשה זו וכל כמה דאפשר למיעבד זכר למקדש שהיו קורין או מה שנברא בו ביום ודאי דאית לן למעבד¹⁹⁰.

קס) בשבת אין קוראין כי אם ו' קרואים. ואין מסיימין בפרשיות הנרשמים בחומש כי אם במקום שהיא פתוחה או סתומה או במקום שנראה יותר הפסק ענין¹⁹⁰.

קסא) הקריאה בר"ח בס' התמיד, הראשון קורא וידבר, צו, ואמרת. והשני קורא את הכבש אחד, ועשירית, עולת, ונסכו. ואת הכבש. והשלישי חוזר למעלה וקורא עולת תמיד, ונסכו. ואת הכבש. וביום השבת, עולת שבת. והרביעי מתחיל ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו¹⁹¹.

קסב) בחוה"מ בחור'ל ביום הראשון קורא הכהן ביום השני. ולוי ביום השלישי וישראל ג"כ חוזר לקרא וביום השלישי ורביעי ביום השני וביום השלישי ועד"ז בכל יום. וכדעת המחבר ודלא כדעת הרמ"א¹⁹².

קסב*) בש"ת קורין ג' בזאת הברכה. רביעי חתן תורה. וחמישי חתן בראשית. ואם היה העם רב שצריכים לעלות. חוזר וקרא לפני צבור אחר כמנהג העולם¹⁹².

מקורות והערות

- 190*) שם אות רמ"ה.
190**) שם אות רמ"ז.
190***) שם אות קמ"ט.
190****) בחדושי דינים שבסוף ספר שלחן הקריאה עת"ל קריאה"ת כותב הגאון ר' בצלאל הכהן מוילנא ז"ל ששמע שכן הורה הגר"א.
190*****) מע"ר אות קל"ב.
191) שם אות קנ"ה.
192) ביאורו לס' תרס"ג ס"א.
192*) מע"ר אות רל"א, ולפי"ו בש"ת באר"י שחל בשבת קורין ה' בזאת הברכה, ששי חתן תורה ושביעי חתן בראשית.

קסג) בחנוכה גם בחור'ל קורא השלישי מה שקראו הכהן והלוי ולא ביום המחורת¹⁹³.

קסד) בליל ש"ת קורין בברכות שבתורה¹⁹⁴. והיינו בבחוקותי וכי תבוא.

קסה) בפרשת וישלח מפטירין חזון עובדיה¹⁹⁵.

קסו) בענין הפטורת וערבה בשבת הגדול בסוף ימיו צוה להפטיר וערבה בשבת הגדול שאינו חל בע"פ. והיה אומר שאם חל שבת הגדול בע"פ אין להפטיר וערבה והוא היפך מנהג העולם כי לפי הטעמים שמבואר בלבוש שנתקן וערבה לשבת הגדול. יש להפך הסדר¹⁹⁶.

קסז) בהפטורת יום שני של פסח אין מדלגין מפסוק וטמא התופת פסוק י' שהוא אחר פסוק אך לא יעלו וכו' וכל הפסוקים שלאחריו אין מדלגין כלל רק הפסוק ואת הבמות אשר ע"פ ירושלים פסוק י"ג מדלגין שמדבר בגנותו של שלמה¹⁹⁷.

קסח) ר"ח אב שחל בשבת מפטירין שמעו ולא השמים כסאי¹⁹⁸.

קסט) בהפטורה פרשה פרה. הנוסח בהקדשי בכם לעיניהם ולא לעיניכם¹⁹⁹.

קע) הפטורה בניגון וטעמים מנביא נכתב בגליון כס"ת עם עמודים ואחד קורא וכולם שומעין ואם הצבור קוראין בקול רם עם הקורא נעשה ברכת

מקורות והערות

193) ביאורו לס' תרפ"ד ס"א. וכאן מקום להעיר על שני דברים: א) אף רנהיגון באר"י לקרא בחנוכה כסדרת המחבר בס' תרפ"ד ס"א ודלא כהרמ"א שם, כיון דהגר"א בביאורו מסכים עם סדרת המחבר. מ"מ לענין ההתחלה בא' דחנוכה וכ"כ לענין חילוקי העולים או אנו נוהגים כהרמ"א שם ואין מתחילין בברכת כהנים. כיון שבוה לא גילה הגר"א דעתו, א"כ הדרינן לנהוג כהרמ"א. ב) מ"ש החדיד"א בחיים שאל ח"א ס"ס ק'. והשד"ח במערכת חנוכה אות י"ב. שהנוהגים כדעת המחבר צריכים גם ביום השמיני לחזור השלישי ביום השמיני, אין זה מוכרח כלל דכל כהאי גוונא היה לו להמחבר לפרש דבר זה ומדלא פירש משמע דלא ס"ל. ודמא זה לקריאת יום ראשון ששם אדרבה להמחבר רק הישראל קורא בקרבן היום (ולרמ"א לוי וישראל). וא"כ כיון דאין זה מוכרח ממילא איכא בזה טירחא דציבורא.

- 194) מע"ר אות ר"ל.
195) ח"א סוף כלל קי"ח.
196) מע"ר אות קע"ו.
197) מע"ר אות קצ"ב.
198) ביאורו לס' תכ"ה ס"א.
199) מע"ר אות קל"ו.

הקורא לבטלה. ואם הקורא קורא מתוך החומש אומרים הציבור אחריו בלחש מלה במלה.²⁰⁰

קצא) בשבת חזה"מ פסח וסוכות ובשבעות²⁰¹ יום ב' אחר היוצרות קודם אין כמוד קורין המגילה בניגון וטעמים ממגילה הנכתבת בגליון כס"ת עם עמודים ואחד קורא וכולם שומעים²⁰². והקורא מברך שתי ברכות על מקרא מגילה ושהחיינו. אפילו אם אינה כתובה בגליון כדין²⁰³. ואם לא קראו בשחרית קוראין אותה כל היום²⁰⁴.

קעב) הגר"א כל שבת היה עולה ששי²⁰⁴. ב"ר"ח לרביעי²⁰⁵. ביר"ט עולה לחמישי ואם אי אפשר לכוון לקרות לחמישי הפסוקים המדברים בענינו של אותו יום עולה בפסוקים המדברים בענינו של יום²⁰⁶. ב"ר פרשיות עולה למפטיר ובשבת זכור קורא בעצמו הפרשה בתורה²⁰⁴. וי"א שהיה קורא בעצמו כל הדי פרשיות וגם מגילת אסתר²⁰⁷. ובליל שמחת תורה עלה לפעמים בכהני אף שהיה כהן בביהכ"נ²⁰⁸.

מקורות והערות

- (200) מע"ר אות קל"ז.
- (201) ואם חל פסח בשבת קורין באר"י ביום ראשון של פסח ובחול"ל ביום אחרון. ואם חל סוכות בשבת קוראין בחול"ל ביום שמיני עצרת, וכמ"ש הרמ"א בס"ס ת"צ. ובאר"י הנהיגו תלמידי הגר"א לקרא או ביר"ט הראשון (מחמת אריכות התפילה בשמ"ע שהוא גם ש"ת לדידו).
- (202) מע"ר אות קע"ה.
- (203) ביאורו לסי' ת"צ.
- (204) מע"ר אות קל"ג.
- (205) שם אות קנ"ד. ודע דבהרבה דפוסים כתוב, שהיה עולה לרב. ואין לזה כל כך מובן. ובדפוסים מדויקים איתא שהיה עולה לרביעי. וזה מתאים עם מה שכתוב בסעיף זה, שביר"ט עולה בפסוקים המדברים מענינו של יום. ובר"ח הרביעי הוא מענינו של יום. ופשוט שנשתרבב טעות זה של רב, שהיה כתוב רביעי בקיצור והשמיני את סימן הקיצור ונשאר רב. ומסתברא, דבר"ח טבת היה עולה לשלישי ולא לרביעי. כיון דאז שניהם קוראים מענין היום, השלישי מר"ח והרביעי משל חנוכה, אי"כ מסתברא דר"ח עדיף דטוף סוף איתא בגמרא דאין משגיחין בשל חנוכה, ודהיינו אם גמרו הקוראים בשל ר"ח. אי"כ קריאת חנוכה קלישא חיובה או משל ר"ח.

(206) שם אות קס"ה.

(207) שר"ת בנין שלמה.

(208) מע"ר אות ר"ל.

דיני עמידה וישיבה ואיסור הכריעה בברכות ותפלות וכו' לדעת הגר"א זצ"ל

- (א) ברכת הציצית אפשר לעשות מיושב¹ ורק העטיפה צריכה להיות מעומד.
- (ב) תפילין של יד אפשר להניח מיושב או מעומד ושל ראש צריך מעומד².
- (ג) מותר לשבת בכל פסוקי דזימרה³ גם בברוך שאמר⁴ ובויברך דוד וגו' וישתבח⁵ עד הקדיש⁶.
- (ד) משמעות דעתו שצריך לעמוד בכל הקדישים⁶.
- (ה) מיוצר אור עד תהילות אפשר לומר מיושב או מעומד⁷.
- (ו) מותר לישב בשעת קריאת התורה⁷.
- (ז) קידוש מיושב⁸, חוץ מליל ראשון של סוכות שמקדש מעומד ומברך לישב בסוכה ויושב ומברך שהחיינו⁹.
- (ח) הבדלה מיושב¹⁰ וי"א משמו שהבדיל מעומד¹¹.

מקורות והערות

- (1) תומצ"ר (תרמ"ד) אות ג'. ועיין ביאורו לסי' ח' ס"א ולסי' כ"ה ס"א. ובספר פסקי הגר"א בסי' ח' שם. ובליקוטי הגר"א שבסידור הגר"א (הישן) דף י"ז אות א'.
- (2) ביאורו לסי' כ"ה ס"א.
- (3) מע"ר אות כ"ו.
- (4) שער נפתלי בסידור הגר"א (הישן) דף מ"ה ע"א.
- (5) משמעות ביאורו לסי' נ"ג ס"א על הא דכתב המתבר שם דעמוד הש"ץ בישתבח, שהוא משום שאסור להפסיק בין ישתבח לקדיש שלאחריו. ומשמע דהציבור שא"א הקדיש מותר להם לשבת בישתבח.
- (6) משמעות ביאורו לסי' נ"ה ס"א. ומע"ר אות כ"ו. ור"ל דלא דוקא בקדיש שתפסו מעומד, דהא בישתבח משמע שם שעדיין מותר לשבת ואפ"ה כתב לקום בקדיש שלאחריו.
- (7) ביאורו לסוף סימן קמ"ו.
- (8) מע"ר אות קכ"א.
- (9) משמעות ביאורו לסי' תרמ"ג. אמנם עיין בארחות חיים כתר ראש אות ק"א שהגר"ח זצ"ל קידש בסוכות בישיבה כבכל השבתות. וצ"ע. ודע דלשיטה זו שצריך לקדש או מעומד שהיא שיטת הרמב"ם בשם רבותיו שבספרד וכמ"ש בפ"י מהל"ס הל"ב ה"ה דגם בקידושא רבא של י"ט וכמו כן בקידוש דליל ויום שבת חזה"מ צריך לקדש מעומד אם מחוייב לברך או גם לישב בסוכה. ופשוט.
- (10) ביאורו לסי' רצ"ו ס"ו. ומע"ר אות ק"ג.
- (11) מעלות הסולם הערה י"ג בשם הגר"ח זצ"ל שראה את הגר"א שהבדיל מעומד. ואפשר לומר שאולי היה הגר"א או יחידי ולא הוציא אף אחד, כי עיקר הקפידא שצריך לשבת הוא משום להוציא אחרים. ולענין הבדלה בסוכות עיין לעיל בהערה 9.

(ט) אין כורעין בקדיש שום כריעה כלל¹².

(י) במודים דרבנן כורעים רק בהתחלה ואח"כ זוקפים בשם ואין כורעים בסוף כלל¹³.

(יא) נראה דגם בברכו אין כורעים לשיטתו¹⁴.

(יב) לפי שיטתו יוצא שאין כורעין בתחילת ברכה מעין שבע בליל שבת כלל, כמו שנוהגים מקצת חזנים ודבר זה אין לו בכלל שורש וענף בשום מקום, ואינו ראוי לכרוע גם לשאר שיטות¹⁵.

(יג) בר"ה ויוהכ"פ אין מתפללים בכריעה אלא כבשאר השנה¹⁶, ולפי שיטתו יוצא דגם באמירת אשמנו ועל חטא אין לעמוד בכריעה, לא היחיד אחר תפילתו ולא הש"ץ בחזרת הש"ץ¹⁷.

(יד) ביוהכ"פ כשכורע בעבודה היה כורע ומשתחוה בפשוט ידיים ורגליים¹⁸.

מקורות והערות

(12) ביאורו לס"ס נ"ו, וכלל כייל לן התם בביאורו לפי שיטתו, ובכל דבר שקבעו בצבור אפילו אינו בתפילת י"ח אסור לחדש שום כריעות, ורק היחיד בתחנונים שאומר מותר לו לכרוע אם זה אינו בתפילת י"ח. מע"ר אות נ"ו, ולפלא על המ"ב שבס"ס נ"ד לא זכר שר כלל להביא דעת הגר"א בענין הכריעות בקדיש.

(13) ביאורו לס"י קכ"ז ס"א.

(14) לפי הנתבאר לעיל באות 12, ובכלל לא מצינו בשום מקום מנהג כריעה בברכו זולתי בכלבו ס"ו ח' שכתב דהחזון כורע. ועיין בבאה"ל בס' קי"ג ד"ה הכורע, שכתב, ומנהג ישראל תורה. וע"ע בהשמטות שבס"ס שערי תפלה להג"מ א. ד. לאוואוט ז"ל מש"ב. ולענין הכריעה בעלינו יש לומר דגם להגר"א שרי, כיון דעלינו לא נחקן בתקנה גמורה לאומרו בציבור. אך צ"ע מעלינו והכריעות בעבודה שבאמצע תפילת שמו"ע בר"ה ויוהכ"פ. וצ"ע. ובמק"א נבאר בל"צ כל שיטות הראשונים בענין זה בארוכה.

(15) לפי הנתבאר לעיל באות 12. וע"ע בספה"ק זה השולחן ח"ב ס"י רס"ה משש"ב.

(16) ביאורו לס"י תקפ"ב ס"ד שכתב, דמנהג להתפלל בכריעה אינו עיקר.

(17) לפי הנתבאר לעיל באות 12. דהרי כאן הוא ג"כ תקנה קבועה, ולא מיבעיא הש"ץ בחזרה ששם הוא תקנה קבועה לומר הוידי בתוך הברכה, ודמאי למ"ש שאין להתפלל בכריעה בר"ה ויוהכ"פ, אלא אפי' היחיד לאחר תפילתו כיון דהוא דבר קבוע לומר שם הוידי, לא דמאי זה לתחנונים שאחר התפילה שהיחיד אומרו כרצונו. ובפרט שלומר הוידי בכריעה אין לזה בכלל זכר בקדמונים, ועיקרו הוא רק מהשיל"ה. *

(18) ספר הליקוטים כת"י דף ק"ע ע"א.

הוספות

לסעיף נח יש להוסיף וא"א ותשלח ברכה במעשה ידי (הגהות הגר"א את ד' בברכות כ"ט ע"ב).

סעיף סב*) בנוסח תפילת ביהמ"ד בכניסתו, וה"מ וכו' שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא יכשלו וכו'. (הגהות הגר"א שם כ"ח ע"ב).

לסעיף עח יש להוסיף ואסור לומר תחנונים בשבת לאחר יהל"ר לפי שאסור לשאול צרכיו בשבת שלא בתוך התפלה. (הגהת שערי רחמים לסעיף מ' שם באות ח').

בסעיף קט אחר עד כן עשו (וידידי הג"מ רח"ש פראנק שליט"א במכתבו אלי כתב לי שלפלא שנשמט כאן הפסוק שמות י"ג פסוק ה', והיה כי יביאך וכו' בחדש הזה).

סעיף קט*) כליל א' פסח ובליל ב' בחו"ל אומרים בביהמ"ד בתפילת מעריב הלל שלם בברכות (כן נהגו בבית מדרשו בוילנא כפי שנמסר לי ע"י הרה"ג ר' שלמה כהן זצ"ל, וכנראה בודא שזו היתה דעתו אף שלא נזכר כן דעתו ומנהגו בשום מקום וגם בשו"ע בביאור הגר"א לא הכריע בזה, ומעתה אפשר לומר שמנהגו באר"י לגמור ההלל בברכה כליל פסח בביהמ"ד אינו לקוח ממנהג הספרדים וכמו שנפסק בשו"ע סי' תפ"ז ס"ד, כאשר חשבו עד הנה, אלא הוא ג"כ דעת הגר"א שתלמידיו באי הארץ הנהיגו כאן למעשה בקרב האשכנזים פרושים).

לסעיף קצ אחר והמעביר שינה, (עיין לעיל אות ו' דס"ל והמעביר ויהי רצון הם שתי ברכות, ולפי"ז צריך לומר ויהי רצון ורק המעביר, לא).

סעיף קט*) מ' שאכל בט"ב אינו אומר נחם בברכהמ"ז, (ביאורו לס"י תקנ"ז ס"ע א. ומע"ר אות ר"א, ויש להסתפק לרעת הגר"א דס"ל דאין לשנות מטבע הברכות שטבעו חכמים בברכות, עיין בסעיף ס"ה וק' וק"ג וקכ"ה וקנ"ח. אם אין דעתו גם בברכת ולירושלים וכו' בט"ב במנהג לסיים כרגיל בנה ירושלים ולא מנחם ציון וכו', כיון דלא הוזכר זה בתלמוד בבלי או ירושלמי, ורק בגמרא אחרת איזה נאונים, ולעומתם מצינו לגאונים אחרים דס"ל לחתום בבונה ירושלים, וכ"כ סי' הרמב"ם וכ"ה נוסח התימנים (הכלד), וצ"ע בזה, ולא דמי למה דס"ל לחתום כיצא בזה בשבת בברהמ"ז, דשם הוזכר הדבר בגמרא להדיא משא"כ בזה).

סעיף קסא*) בכל תע"צ אף שאינו מהכתובים שחל כב' וה' קראים גם בשחרית פרשת ויחל ולא פרשת השבוע. (ביאורו לס"י תקס"ו ס"א ודלא כרמ"א שם בסעיף ב').

(81*) אך בהגות הגר"א ברכות כ"ט, איתא להדיא, ותחזירני לביתי בשלום, אמנם שם בחילופי גרסאות כתב, וזהרר ביה מזה, ושאין לומר אלא ג' שלמות, ולפי"ז אין לומר רק שתליכנו ותעידנו ותדריכנו וכו' ולא ותסמכנו וכו' וכ"ה באמת הגמרא בשם.

82 ושמעתי שכן נהג הגר"א, חיי"א כלל ס"ה סעיף ג'.

(112) וביו"ט הנוסח הוא, יעו"י ואח"כ והראנו ה' אלהינו וכו' והברכה, בכדי שתהיה מעין החתימה סמוך לחתימה.

(116) שראתו כן נוהג, ומכאן מוכח להדיא והגר"א היה מברך ברכהמ"ז עד הסוף, ומה שמדגל בפי אנשים שלדעת הגר"א מסיימים ברכהמ"ז באל יחסרנו וא"א הלאה, היא בדותא, והטעות נובעת ממה דאיתא לעיל סעיף ע' לענות אמן לאחר אל יחסרנו כי שם סיום ברכה רביעית, והם הבינו כי כוונת הגר"א לומר דשם הוא סיום כל ברכהמ"ז וא"א הלאה, אך זה טעות כי הגר"א רק חידש שסיום הברכה הרביעית מדינא דגמרא הוא שם ולאחר זה הוא רק מנהגא, ולכן יש לענות שם אמן.

(130) לפני ד"ה ודע דתלמידי, שו"ר בהגות שער רחמים על סעיף מ' שם באות ח' שכתב כעין זה, דאף שמאריכים בפיוטים בר"ה וכו' היינו דוקא בתוך חזרת הש"ץ אבל בלא"ה אסור.

(137) וידידי הג"מ רח"ז גרוסברג שליט"א במכתבו אלי כתב לי, דיש להוסיף עוד פסוק שנשמט גם מהגאון אדר"ת ז"ל והוא ביחזקאל מ"ה פסוק כ"א.

(17) אמנם אח"כ מצאתי שכ"ה גם במהרי"ל.